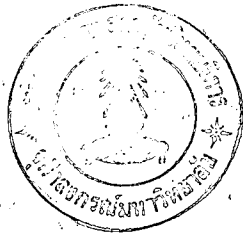

หลักสูตรวิชาประวัติศาสตร์ในโรงเรียนของไทย

นับตั้งแต่ พ.ศ. 2503 เป็นต้นมา

ประเทศไทยในช่วง 20 ปี นับแต่ พ.ศ. 2503 - 2523 มีการเปลี่ยนแปลงและขยายตัวในหลายด้านด้วยกัน และเช่นเดียวกันกับประเทศเล็ก ๆ ที่กำลังพัฒนาไปสู่ความทันสมัยทั้งหลายที่การเปลี่ยนแปลงมักจะเกิดขึ้นจากนโยบายและความต้องการจากเบื้องบนหรือจากฝ่ายผู้นำประเทศเป็นส่วนใหญ่ ประเทศไทยในช่วงนี้ได้ผู้นำที่เข้มแข็ง 2 คน คนแรกคือ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งยึดอำนาจการปกครองจากจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ได้ใน พ.ศ. 2500 และเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2501 จนกระทั่งถึงแก่อสัญกรรมในปลาย พ.ศ. 2506 แม้ว่าจอมพลสฤษดิ์จะปกครองประเทศโดยใช้อำนาจเผด็จการ แต่ก็ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนและวงการต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง รัฐบาลนี้ได้ทำการปฏิรูปงานด้านต่าง ๆ จำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้เริ่มต้นงานด้านการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศอย่างจริงจังเป็นครั้งแรก เติบโตบทบาทและสถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์ ประกาศใช้รัฐธรรมนูญการปกครองประเทศฉบับชั่วคราว และเริ่มนโยบายการปราบปรามคอร์ปชั่นในวงราชการ แม้จนกระทั่งภายหลังอสัญกรรมแล้ว จะได้มีการสอบสวนและยึดทรัพย์สินจำนวนมากของทนายผู้คนนี้ ซึ่งทำให้ภาพพจน์ของท่านเลี้ยวไปมากในสายของประชาชนทั่วไปก็ตาม บางคนก็ยังมีความเห็นว่า "อาจกล่าวได้ว่า จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ปกครองประเทศไทยได้ดีกว่าผู้นำคนอื่น ๆ ที่ผ่านมานับตั้งแต่การสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว"¹ ผู้นำ

¹ A. Waugh, Bangkok, the Story of a City, quoted in Keith Watson, Educational Development in Thailand (Hong Kong : Heinemann Asia, 1980), p. 39.

คนต่อมาคือ จอมพลถนอม กิตติขจร ซึ่งเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเป็นครั้งที่ 2 ต่อจากจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในปลายปี พ.ศ. 2506 จนกระทั่งถึงเดือน ตุลาคม พ.ศ. 2516 จึงหมดอำนาจพ้นจากตำแหน่งไป ในช่วงสมัยของรัฐบาลชุดนี้เป็นช่วงที่สงครามเวียดนามกำลังทวีความรุนแรงมากขึ้นจนกระทั่งรัฐบาลไทยต้องยอมให้สหรัฐอเมริกาใช้ฐานทัพหลายแห่งในประเทศเพื่อการสงครามครั้งนี้ และมีทหารอเมริกันมาประจำอยู่ในฐานทัพต่าง ๆ เหล่านั้นหลายหมื่นคน ขณะเดียวกันความมั่นคงภายในประเทศก็ถูกแทรกซึมและถูกคุกคามจากขบวนการของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และหลังจากที่ได้ให้สัญญาว่าจะคืนอำนาจทางการเมืองและประชาธิปไตยแก่ประชาชนหลายครั้ง มีการตั้งคณะทำการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่มาหลายปี ในที่สุดก็ได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2511 และจัดให้มีการเลือกตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2512 หลังจากที่ว่างเว้นมานานนับตั้งแต่ พ.ศ. 2500 แต่แล้วใน พ.ศ. 2514 จอมพลถนอม กิตติขจร ก็ได้ประกาศยุบสภาและใช้กฎอัยการศึกอีกครั้งหนึ่ง โดยอ้างถึงความวุ่นวายในรัฐสภา และภัยจากการคุกคามของคอมมิวนิสต์ ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวคัดค้านรัฐบาลทั่วไป ประกอบกับการที่รัฐบาลไม่อาจแก้ปัญหาเรื่องค่าครองชีพที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงภายนอกประเทศ โดยเฉพาะราคาน้ำมันเชื้อเพลิง และอีกส่วนหนึ่งเป็นผลจากการใช้จ่ายที่ไม่ถูกต้องของรัฐบาลเอง การปิดบังความจริงหลายประการโดยไม่คำนึงถึงความรู้สึกของประชาชน ในขณะที่ประชาชนกลุ่มหนึ่งกำลังเรียกร้องให้มีรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญ รวมทั้งสภาพการณ์อื่น ๆ ที่กำลังสุกงอม ในที่สุดก็นำไปสู่เหตุการณ์ "วันมหาวิปโยค" ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2516 และรัฐบาลของจอมพลถนอม กิตติขจรก็ถูกสถานการณ์บังคับให้พ้นจากตำแหน่งไป จากผลการนำของขบวนการนักศึกษาและความร่วมมือของประชาชนส่วนใหญ่ในขณะนั้น¹

¹Keith Watson, Educational Development in Thailand,

ระยะต่อมาจนถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2519 กล่าวได้ว่าเป็นช่วงที่ประชาชนทั่วไปแสดงออกถึงความตื่นตัวทางการเมืองและสังคมอย่างสูง มีการรวมตัวของกลุ่มต่าง ๆ เพื่อเรียกร้องสิทธิและต่อรองผลประโยชน์ การรวมกลุ่มกันออกไปทำงานรับใช้สังคมยังส่วนต่าง ๆ ของประเทศ กล่าวกันว่า ในช่วงเวลาเพียง 15 เดือนที่นายสัญญา ธรรมศักดิ์ เข้ามารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เนื่องในเหตุการณ์วันมหาวิปโยคนั้น ต้องพบกับปัญหาการหยุดงานประท้วงของกลุ่มคนงานในโรงงานอุตสาหกรรมเกือบทุกแห่ง เฉพาะภายในช่วง 6 เดือนแรกของ พ.ศ. 2517 มีการหยุดงานประท้วงเสีย 1,500 ราย นอกจากนั้นก็มีการเดินขบวนของกลุ่มนักเรียน นิสิต นักศึกษา ชาวนา ครู และกลุ่มอื่น ๆ อย่างไม่กี่กลุ่มที่มีพลังเข้มแข็งที่สุดขณะนั้น ได้แก่ กลุ่มของนิสิตนักศึกษา เพราะไม่ว่าจะเกิดอะไรขึ้น มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า จะมีนิสิตนักศึกษาเข้าไปร่วมให้คำแนะนำหรือเป็นผู้นำในการเดินขบวน เป็นกรรมการร่วมประชุม และชักนำการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนงานและเกษตรกร จนกล่าวได้ว่าในช่วงปีแรกหลังเหตุการณ์เดือนตุลาคม พ.ศ. 2516 นิสิตนักศึกษาได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับในแวดวงชีวิตของประชาชนเกือบทุกสาขาอาชีพ ซึ่งก็มีผลทำให้ในช่วงหลังต่อมาพลังของนิสิตนักศึกษาอ่อนตัวลง เพราะเกิดการแบ่งแยกและความแตกแยกภายในองค์กรของนิสิตนักศึกษาเอง¹ อย่างไรก็ตามปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นภายหลังจากที่ได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 ซึ่งหลายคนเชื่อว่า เป็นฉบับที่ให้ความเป็นประชาธิปไตยแก่ประชาชนมากที่สุด และก็ดีที่สุดด้วย จากการเลือกตั้งในเดือนมกราคม พ.ศ. 2518 ทำให้ประเทศไทยได้หม่อมราชวงศ์ คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี และเมื่อมีการยุบสภาในต้นปี พ.ศ. 2519 หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ได้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบต่อมาจนถึงวันที่ 6 ตุลาคม ปีเดียวกัน รัฐบาลในช่วงนั้นนอกจากจะต้องจัดการกับปัญหาการเรียกร้องของกลุ่มพลังต่าง ๆ การปรับนโยบายให้สอดคล้องกับการถอนตัวของสหรัฐอเมริกาจากสงครามเวียดนาม การถอนฐานทัพอเมริกันจากประเทศไทยแล้ว ยังต้องเผชิญ

¹Keith Watson, Educational Development in Thailand,

กับการปกครองประเทศโดยรัฐบาลผสมหลายฝ่าย ทำให้สถานะของรัฐบาลอ่อนแอและมีอุปสรรคนานาประการ ฝ่ายทหารและพลเรือนนิยมชาวจัดในนามของพลเรือเอกสงัด ชลออยู่ จึงเข้าทำการยึดอำนาจการปกครองได้สำเร็จ ในขั้นแรกได้ให้นายชานินทร์ ภัยวิเชียร ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ พ.ศ. 2519 และต่อมาในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2520 พลเรือเอกสงัด ชลออยู่ ในนามของคณะทหารและพลเรือน ได้ทำการปฏิวัติล้มรัฐบาลพลเรือนของนายชานินทร์ ภัยวิเชียร อีกครั้งหนึ่ง และพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ได้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ประกาศใช้รัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรไทยฉบับใหม่ใน พ.ศ. 2521 และได้ลาออกจากตำแหน่งใน พ.ศ. 2523 โดยมีพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้รับเลือกเป็นนายกรัฐมนตรีสืบต่อมา

ในด้านเศรษฐกิจ¹ รัฐบาลไทยได้เริ่มมีการติดต่อกับสถาบันกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) และธนาคารโลก (World Bank) ตั้งแต่ พ.ศ. 2497 หลังจากนั้นก็ได้มีการจัดตั้งบริษัทเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติขึ้น และในระหว่าง พ.ศ. 2500 - 2502 ธนาคารโลกก็ได้ส่งคณะเจ้าหน้าที่มาช่วยฝึกฝนข้าราชการฝ่ายไทยและจัดตั้งกลไกในการพัฒนาเศรษฐกิจขึ้น จนกระทั่งกลายเป็นคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติซึ่งภายหลังได้เปลี่ยนเป็นคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และได้มีการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรกขึ้นเป็นช่วง 6 ปี ระหว่าง พ.ศ. 2504 - 2509 แต่เนื่องจากยังขาดแคลนข้อมูลทางสถิติด้านต่าง ๆ อยู่เป็นอันมาก แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับนี้จึงมีลักษณะคล้ายกับเป็นการกำหนดนโยบายโดยทั่วไปของรัฐบาล มากกว่าจะเป็นการกำหนดแผนงานที่มีเป้าหมายโดยเฉพาะ อย่งไรก็ดีแผนพัฒนาฯ ฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะขยายงานทางด้านการศึกษาให้กว้างขวางออกไปกว่าที่เป็นอยู่เดิม และในขณะเดียวกันก็ส่งเสริมพัฒนาการอุตสาหกรรมด้วย เพื่อเพิ่มพูนรายได้ต่อหัวของประชากรให้สูงขึ้น ยกมาตรฐานการครองชีพโดยเฉพาะการ

¹Keith Watson, Educational Development in Thailand, pp. 44 - 45.

ปรับปรุงโปรแกรมด้านสุขภาพอนามัยและสุขภาพของประชาชนในท้องที่ชนบทให้ดีขึ้น
 ทำการส่งเสริมการลงทุนของเอกชนทั้งจากภายในและภายนอกประเทศโดยบรรษัท
 การเงินเพื่อการอุตสาหกรรม ซึ่งได้จัดตั้งมาตั้งแต่ พ.ศ. 2520 จัดการลงทุนขึ้น
 พื้นฐาน เช่น การสร้างเขื่อนชลประทาน เพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร การสร้าง
 เส้นทางคมนาคมขนส่ง และการพัฒนาใน — ด้านการผลิตพลังงานไฟฟ้า เป็นต้น
 นอกจากนั้นยังมุ่งหมายที่จะขยายการศึกษาภาคบังคับจาก 4 ปีเป็น 7 ปีให้ได้โดยเร็วที่
 สุดที่จะเร็วได้ การพัฒนาเศรษฐกิจตามแผนฉบับแรกนี้ปรากฏว่าได้ผลเกินความคาด-
 หมาย ในแง่ของการเจริญเติบโตทางการผลิต กล่าวคือในช่วงระหว่าง พ.ศ.
 2494 - 2504 ผลผลิตรวมภายในประเทศหรือรายได้ประชาชาติเพิ่มขึ้นในอัตรา
 ร้อยละ 5.5 ต่อปี และผลผลิตทางการเกษตรเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 4.4 แต่ใน
 ระหว่าง พ.ศ. 2501 - 2511 ผลผลิตรวมภายในประเทศเพิ่มขึ้นในอัตราร้อยละ
 7.6 และระหว่าง พ.ศ. 2511 - 2513 เพิ่มขึ้นในอัตราร้อยละ 9.6 จากเป้าหมาย
 ที่ตั้งไว้สำหรับการเติบโตของผลผลิตรวมแห่งชาติเพียงร้อยละ 5 การเติบโตต่อปีเพียง
 ร้อยละ 3 และการเติบโตด้านอุตสาหกรรมตั้งไว้เพียงร้อยละ 10 - 12 แต่ปรากฏว่า
 ในด้านการออมทรัพย์และการลงทุนนับจาก พ.ศ. 2503 เพิ่มขึ้นมากกว่าร้อยละ 15
 ของผลผลิตรวมแห่งชาติ ในขณะที่รายได้จากการส่งสินค้าออกเพิ่มขึ้นร้อยละ 4.5 ใน
 ระหว่าง พ.ศ. 2501 - 2506 และร้อยละ 14.4 ในระหว่าง พ.ศ. 2506 -
 2511 ส่วนนโยบายสุดท้ายที่มุ่งหมายที่จะลดผลผลิตทางการเกษตรลงและเพิ่มผลผลิต
 ทางด้านอุตสาหกรรมให้มากขึ้นนั้น ยังปรากฏว่าในระหว่าง พ.ศ. 2496 - พ.ศ.
 2509 ผลผลิตทางการเกษตรตกจากร้อยละ 43 เป็นร้อยละ 31 ของผลผลิตรวมภายใน
 ประเทศ และผลผลิตด้านอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 13 เป็นร้อยละ 16

แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 2 ซึ่งเป็นแผน 5 ปี ระหว่าง พ.ศ. 2510 -
 2514 กล่าวได้ว่า เป็นแผนที่มุ่งขยายขอบข่ายของแผนพัฒนาฉบับแรก การลงทุน
 ด้านอุตสาหกรรมยังคงได้รับการส่งเสริมต่อไป แต่ได้มีการเน้นการพัฒนาในชนบท
 การเพิ่มผลผลิตด้านอาหารและลดความแตกต่างในภูมิภาคต่าง ๆ ให้น้อยลง เพื่อให้
 การเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศมีความสมดุลมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ผลปรากฏ
 ว่าอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเริ่มค่อย ๆ ลดลงโดยที่ก่อน พ.ศ. 2513 เล็กน้อย

อัตราการเติบโตมีประมาณร้อยละ 11.8 และใน พ.ศ. 2514 ลดลงเหลือเพียงร้อยละ 2.8 นับเป็นครั้งแรกในรอบ 10 ปี จากผลของความตกต่ำในด้านราคาและความต้องการของตลาดสินค้าส่งออกสำคัญของไทย อันได้แก่ ข้าว ยางพารา และคิงก

แผนพัฒนาฉบับที่ 3 เป็นแผน 5 ปี ระหว่าง พ.ศ. 2515 - 2519 มุ่งหมายให้อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจต่อปีโดยเฉลี่ยเป็นร้อยละ 8 เพิ่มผลผลิตรวมภายในประเทศจาก 126 พันล้านบาทเป็น 176 พันล้านบาท ขยายโปรแกรมการพัฒนาในส่วนภูมิภาคออกไปให้กว้างขวาง ขยายการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น ส่งเสริมความเป็นธรรมในสังคมและลดอัตราการเกิดของประชากรลงจากเดิมเป็นต้น แต่แผนพัฒนาการฉบับนี้ต้องพบกับอุปสรรคข้อขัดแย้งต่าง ๆ ตั้งแต่เริ่มต้นแผน เพราะสถานการณ์ด้านความไม่มั่นคงทางการเงินระหว่างประเทศ ภาวะการขาดแคลนอาหาร การเพิ่มราคาน้ำมันเชื้อเพลิง ภาวะเงินเฟ้อและการเพิ่มของประชากร ในช่วงจากราว พ.ศ. 2503 เป็นต้นมา ภาวะเงินเฟ้อมีอยู่เพียงประมาณร้อยละ 2.3 แต่ใน พ.ศ. 2516 ได้เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 15.5 และในปี 2517 เป็นร้อยละ 23.4 ในขณะที่ผลผลิตข้าวใน พ.ศ. 2515 - 2516 ตกลดจากร้อยละ 12 และราคาข้าวภายในประเทศก็สูงขึ้นเป็น 2 เท่าตัว การเกิดของประชากร มีอัตราการเพิ่มอย่างรวดเร็วเป็นร้อยละ 3.6 ต่อปี ซึ่งตามเป้าหมายของแผนพัฒนาจะมีอัตราการเกิดเพิ่มขึ้นเพียงร้อยละ 2.5 ทำให้เกิดปัญหาในเรื่องที่ดินทำกิน การเช่าที่ดินทำการเกษตรและการเป็นหนี้สินของชาวนาชาวนาในชนบท ประกอบกับความไม่แน่นอนทางการเมืองตามแนวชายแดน การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองใน พ.ศ. 2516 การชะงักงันทางการค้าระหว่าง พ.ศ. 2518 - 2519 การลดค่าใช้จ่ายทางทหารของฝ่ายอเมริกัน ภาวะเศรษฐกิจถดถอยของโลก ซึ่งยังคงมีอยู่ต่อไป รวมทั้งความไม่แน่นอนของสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศขณะนั้น ทำให้ยากต่อการที่จะเริ่มทำแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมที่สำคัญใด ๆ ได้

ปัญหาบ้านแรงงานหรือการจ้างงานก็นับว่าเป็นปัญหาที่สำคัญในช่วงสมัยของการพัฒนาการเศรษฐกิจ ดังเป็นที่ทราบกันดีในขณะนั้นว่า ประชากรส่วนใหญ่ของไทยประมาณร้อยละ 78 มีอาชีพทางการเกษตรซึ่งเป็นสัดส่วนที่นับว่าสูงที่สุดในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ ใน พ.ศ. 2514 ประเทศไทยมีผู้กำลังทำงานอยู่ราว 17 ล้านคนในจำนวนนี้จะเป็นเกษตรกรเสีย 13 ล้านคน ซึ่งในขณะเดียวกันก็หมายความว่า จะมีแรงงานซึ่งได้รับค่าจ้างหรือเงินเดือนเพียงร้อยละ 12 และถึงแม้ว่าจะเป็นที่ยอมรับกันว่าการพัฒนาเศรษฐกิจซึ่งขยายตัวทางด้านอุตสาหกรรมมากขึ้นทุกทีนั้น ภายในเวลาไม่นานนัก จำนวนประชากรผู้ประกอบอาชีพทางการเกษตรจะลดลงเหลือเพียงประมาณร้อยละ 60 ของแรงงานทั้งหมด แต่นั่นก็หมายความว่าจำนวนประชากรที่ประกอบอาชีพทางการเกษตรจะมีเพิ่มขึ้นเป็น 23 ล้านคน เพราะผลจากอัตราการเกิดที่ยังสูงอยู่ในทัศนะของผู้ที่รับผิดชอบ และเกี่ยวข้องทั้งจากภายในประเทศและจากต่างประเทศ เห็นว่าความกดดันเกี่ยวกับเรื่องที่ดินทำกินและการใช้แรงงานที่มีอยู่จะกลายเป็นปัญหาใหญ่ของประเทศต่อไป ถ้าหากว่ายังไม่มี การแก้ไขในเรื่องการลดอัตราการเกิด การปรับปรุงในเรื่องโอกาสในการจ้างงานและการปฏิรูประบบการศึกษาที่เป็นอยู่ในขณะนั้นเสียใหม่

อย่างไรก็ดี ศิว วัตสัน กล่าวว่า ประเทศไทยมิได้เป็นประเทศเดียวที่ต้องเผชิญกับปัญหาเหล่านี้ เพราะประเทศไทยเป็นเพียงส่วนเล็ก ๆ ในโลกของประเทศด้อยพัฒนาหรือกำลังพัฒนาทั้งหมด ซึ่งจะมีความสัมพันธ์กันอย่างไรก็ตามระหว่างสังคมและเศรษฐกิจที่นับวันจะขยายกว้างขึ้นทุกขณะระหว่างเมืองหลวงและเมืองอื่น ๆ ในชนบท ปัญหาต่าง ๆ ทางการศึกษาที่เกิดจากสภาพการณ์ดังกล่าวเป็นสิ่งที่น่าพิจารณาเป็นต้นว่า ประเทศไทยควรที่จะยังคงจัดสามัญศึกษาให้แก่คนทุกคนต่อไป เช่นในปัจจุบันซึ่งมุ่งไปที่กลุ่มผู้อยู่อาศัยในเมืองใหญ่ ในขณะที่ประชาชนส่วนใหญ่ยังคงทำงานบนผืนดินต่อไป หรือว่าควรที่จะจัดการศึกษาเฉพาะทางให้มากขึ้น เพื่อว่าผลผลิตทางการเกษตรและอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรจะได้เพิ่มขึ้น หรือว่าควรที่จะเริ่มโปรแกรมการศึกษาที่นำไปสู่การพัฒนาให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมต่อไป ซึ่งแนวคิดประการหลังนี้ วัตสันเห็นว่ายังมีอุปสรรคค้ำคองอยู่ที่ประเทศไทย ยังคงมีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับงานด้านอุตสาหกรรมอยู่น้อยมาก และประชาชนส่วนใหญ่ยังคงมีระดับการศึกษาคอนข้างต่ำและจาก

รายงานการศึกษา ซึ่งสำนักงานวางแผนการศึกษา จัดพิมพ์ขึ้นใน พ.ศ. 2510 ก็กล่าวว่ามีค่าสหสัมพันธ์ค่อนข้างสูงระหว่างแรงงานที่มีระดับการศึกษาต่ำกับการมีผลผลิตที่ต่ำ โดยเฉพาะในงานด้านการเกษตร การให้บริการ และในอุตสาหกรรมบางประเภท นอกจากนี้จากรายงานการสำรวจด้านแรงงานใน พ.ศ. 2506 ก็พบว่าผู้ที่ประกอบอาชีพด้านการเกษตรและประมงในเขตกรุงเทพฯ ประมาณร้อยละ 90 ได้รับความศึกษาถึงชั้นประถมปีที่ 6 และนอกเขตกรุงเทพฯ - ชนบุรี ประมาณร้อยละ 30 ไม่ได้รับการศึกษาในระบบ ร้อยละ 75 ได้รับความศึกษาในระดับประถมเพียงบางส่วน ร้อยละ 4 ได้รับความศึกษาระดับมัธยมและร้อยละ 1 ได้รับความศึกษาระดับมหาวิทยาลัย เมื่อเป็นเช่นนี้จึงเห็นว่าเป็นความจำเป็นที่จะต้องมีการพบทวนจุดประสงค์และหน้าที่ของการมัธยมศึกษาเสียใหม่ และจำเป็นต้องมีการขยายสถานศึกษาอย่างรวดเร็วเพื่อให้สามารถผลิตแรงงานหรือกำลังคนระดับกลางและสูงได้มากขึ้น¹

ในด้านการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการได้ร่วมมือกับสภาการศึกษาแห่งชาติจัดทำโครงการพัฒนาการศึกษา "เพื่อให้เหมาะสมกับกาลสมัยและให้สอดคล้องกับแผนการเศรษฐกิจและการปกครอง" ของประเทศระหว่าง พ.ศ. 2504 - 2509 เป็นเวลาประมาณ 6 ปี โครงการศึกษาเหล่านี้เป็นโครงการด้านพัฒนาอย่างเดี่ยวโดยไม่รวมถึงการขยายงานตามปกติ ซึ่งมีงบประมาณเพื่อการนั้นอยู่แล้ว เสนอต่อสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ซึ่งได้กำหนดงบประมาณไว้ให้เป็น 2 ส่วน เป็นเงิน 1967 ล้านบาท ส่วนหนึ่งเป็นของกระทรวงศึกษาธิการสำหรับจัดการศึกษาทั่วไป 1551.25 ล้านบาท กับอีกส่วนหนึ่งเป็นของสำนักนายกรัฐมนตรีสำหรับจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัย 415.75 ล้านบาท²

¹Keith Watson, Educational Development in Thailand, p. 46.

²สภาการศึกษาแห่งชาติ, โครงการศึกษา พุทธศักราช 2504 - 2509 (ฉบับย่อ) (พระนคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2504), หน้า 1.

ส่วนของกระทรวงศึกษาธิการเกี่ยวกับการศึกษาทั่วไป ได้แบ่งโครงการพัฒนาออกเป็น 3 หมวด หมวดแรกเป็นงานที่ปฏิบัติตามแผนการศึกษาแห่งชาติที่มุ่งหมายให้เด็กทุกคนได้ศึกษาจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 ให้ขยายการอาชีวศึกษาออกไปให้กว้างขวาง และให้เพ่งเล็งในเรื่องศีลธรรมให้มากขึ้นกว่าเดิม โครงการในหมวดแรกนี้จึงประกอบด้วยโครงการขยายการประถมศึกษาเป็น 7 ปี ซึ่งจะต้องจัดตั้งโรงเรียนประถมศึกษาตอนปลายและสร้างอาคารเรียน อาคารประกอบ จัดเพิ่มครูให้แก่โรงเรียนประถมศึกษาตอนปลายเดิมที่ขาดแคลนครูและขยายชั้นใหม่ เพราะคาดว่าใน พ.ศ. 2509 จะสามารถรับนักเรียนเข้าเรียนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ได้ประมาณ 320,000 คน หรือร้อยละ 40 จากจำนวนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มากกว่าเดิมในปีการศึกษา 2502 ซึ่งรับเด็กเข้าเรียน ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ได้เพียงร้อยละ 30.5 หรือ 145,737 คน โครงการที่สองเป็นโครงการขยายอาชีวศึกษาให้สอดคล้องและสนับสนุนการพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ โดยแบ่งเป็นโครงการย่อย 7 โครงการ เช่น ตั้งโรงเรียนเกษตรกรรมสงเคราะห์ที่ปีละ 2 โรง รวมเป็น 12 โรง ปรับปรุงขยายโรงเรียนเกษตรกรรมแผนใหม่ โดยกำหนดเป็นปีละ 2 โรง รวมเป็น 12 โรง ปรับปรุงขยายโรงเรียนมัธยมตอนปลายสายอาชีพอุตสาหกรรมและศิลปกรรม ซึ่งมีอยู่เดิม 6 โรง กำหนดเปิดใหม่อีก 1 โรง ปรับปรุงขยายโรงเรียนมัธยมตอนปลายสายอาชีพประเภทธุรกิจ ปรับปรุงคุณภาพวิทยาลัยเทคนิคซึ่ง เดิมมี 5 แห่ง กำหนดตั้งใหม่อีก 1 แห่ง จัดตั้งโรงเรียนอาชีวศึกษาหลักสูตรระยะสั้น เปิดโรงเรียนการช่างแบบ ส.ป.ช. เพิ่มอีก 31 จังหวัด จากที่มีอยู่แล้ว 18 จังหวัด ส่วนโครงการส่งเสริมศีลธรรมก็เป็นในเรื่องการจัดกิจกรรมและสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีที่เด็ก ๆ จะได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เช่น สร้างท้องฟ้าจำลอง หอสมุด สนามกีฬา เป็นต้น โครงการหมวดที่สอง เป็นงานแก้ไขสถานการณ์ที่เกี่ยวกับการศึกษาในปัจจุบัน ที่สำคัญ คือปัญหาเรื่องโรงเรียน โดยเฉพาะในกรุงเทพฯ ธนบุรี เพราะ

¹ สภาการศึกษาแห่งชาติ, โครงการศึกษา พุทธศักราช 2504 - 2509 (ฉบับย่อ) (พระนคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2504), หน้า 2-19.

ประชาชนนิยมการศึกษามากขึ้น คุณภาพการศึกษาในส่วนภูมิภาคต่ำกว่าในกรุงเทพฯ ชนบุรี นักเรียนจำนวนมากย้ายจากโรงเรียนราษฎร์มาเข้าโรงเรียนรัฐบาล เนื่องจากการเลิกเก็บค่าเล่าเรียนในโรงเรียนรัฐบาลและนักเรียนในส่วนภูมิภาคหลังไหลเข้ามาในกรุงเทพฯ ชนบุรีมากขึ้น ทำให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมา เช่น เรื่องที่พักอาศัย การปกครองดูแลเด็กจากทางบ้าน การละทิ้งถิ่นที่อยู่และอาชีพของบิดา มารดา เป็นต้น การแก้ไขสถานการณ์เกี่ยวกับการศึกษาดังกล่าวได้แยกเป็นสองโครงการ คือ โครงการเฉพาะหน้า อันได้แก่การช่วยเหลือเด็กไม่มีที่เรียน การแก้ไขเกี่ยวกับสถานที่เรียนในส่วนกลางทั้งการจัดให้เรียน 2 ชั้น เพิ่มจำนวนรับนักเรียน และสร้างโรงเรียนขึ้นใหม่ตามชานกรุง รวมทั้งการจัดงบประมาณอัตราเงินเดือนครูที่เพิ่มขึ้นตามโครงการแก้ไขสถานการณ์ เป็นต้น โครงการที่สองเป็นโครงการถาวรระยะยาวเพื่อปรับปรุงและบำรุงการศึกษาในส่วนภูมิภาคให้มีปริมาณเพิ่มขึ้น และมีคุณภาพทัดเทียมโรงเรียนในกรุงเทพฯ ชนบุรีทั้งในระดับอนุบาล ประถม มัธยม และอุดมศึกษา โดยแยกเป็นโครงการย่อย 10 โครงการ ได้แก่การปรับปรุงและขยายการสอนของวิทยุโรงเรียน โครงการพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาค (พ.ศ.ภ.) ซึ่งทำให้มีการแบ่งเขตการบริหารการศึกษาทั่วประเทศออกเป็น 12 ภาคการศึกษา แต่ละภาคจะมีศูนย์ดำเนินการศึกษา โดยคำนึงถึงปัญหาเฉพาะภาคศึกษา และให้แต่ละภาค "พึ่งตนเองในทางวิชาการสามารถดึงดูดจิตใจของประชาชนให้เชื่อถือสถาบันการศึกษาที่ต่าง ๆ ในส่วนภูมิภาค" รวมทั้งการเตรียมการที่จะเปิดมหาวิทยาลัยในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศเพิ่มขึ้น โดยเริ่มต้นที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ก่อนเป็นแห่งแรก และเปิดทำการสอนได้ตั้งแต่มีกการศึกษา 2507 เป็นต้นไป นอกจากนี้ ยังมีโครงการเปิดชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายสายสามัญให้ครบทุกจังหวัดภายใน 2 ปี เปิดโรงเรียนมัธยมประจำอำเภอที่ยังไม่มีโรงเรียนมัธยมสายสามัญ ซึ่งใน พ.ศ. 2504 ยังเหลืออยู่อีก 215 อำเภอ จึงกำหนดให้สร้างโรงเรียนมัธยมสายสามัญ ประจำอำเภออีก 150 อำเภอ ภายในเวลา 6 ปี การปรับปรุงโรงเรียนมัธยมศึกษาสายสามัญ โดยเฉพาะการสอนในชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในส่วนภูมิภาค ต้องเพิ่มอุปกรณ์และครูจากส่วนกลางไปช่วยเหลือ ขยายการศึกษาระดับอนุบาลและทดลองจัดตั้งโรงเรียนมัธยมแบบประสมขึ้นที่จังหวัดนครราชสีมา 2 โรงเรียน โดยมีความมุ่งหมายที่จะคำนึงถึง

ความถนัดและความสามารถของนักเรียนเป็นส่วนใหญ่ และสอดคล้องวิชาทำนองอาชีพ
 เข้าในหลักสูตร เป็นต้น ส่วนหมวดที่สาม เป็นงานพัฒนาการศึกษาค่านิยมทัศนคติ
 เพราะงานการพัฒนาการศึกษาตามโครงการในหมวดที่หนึ่งและสอง ต้องใช้ครูและ
 เจ้าหน้าที่จำนวนมาก โดยเฉพาะครูต้องสร้างจากโรงเรียนฝึกหัดครูและวิทยาลัยครู
 เป็นส่วนใหญ่ งานพัฒนาการศึกษาค่านิยมทัศนคติแบ่งเป็น 3 โครงการ คือ
 เพิ่มการ "ผลิตครูปริญญา" ในวิทยาลัยวิชาการศึกษา 3 แห่ง เพื่อให้พอใช้ใน
 โครงการพัฒนาการศึกษา กับเพิ่มการ "ผลิตครูชั้นประกาศนียบัตร" โดยยกฐานะ
 โรงเรียนฝึกหัดครูหลายแห่งขึ้นเป็นวิทยาลัยครูและกำหนดขยายปริมาณนักเรียนครูรวม
 ทั้งสิ้น 25,500 คน เพื่อให้ผลิตครู ประกาศนียบัตรและครูประกาศนียบัตรชั้นสูงได้
 ปีละ 6,330 คน และ 2,170 คน ตามลำดับเพื่อใช้ในโครงการพัฒนาการศึกษา
 รวมทั้งโครงการจัดทำแบบทดสอบมาตรฐานชนิดต่าง ๆ เป็นแบบทดสอบเชาวน์ แบบ-
 ทดสอบบุคลิกภาพ และความถนัดในด้านต่าง ๆ เป็นต้น

โครงการเหล่านี้ชี้ให้เห็นถึงการเติบโตทางความต้องการด้านการศึกษาทั้ง
 จากฝ่ายรัฐบาลและประชาชนทั่วไป ซึ่งทวีมากขึ้นนับแต่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง
 เป็นต้นมา ทั้งนี้เพราะได้รับแรงกระตุ้นจากคำประกาศในเรื่องสิทธิมนุษยชนขององค์การ
 สหประชาชาติ ซึ่งกล่าวว่า การศึกษาเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนที่จะได้รับการ
 ศึกษาโดยไม่เสียเงินอย่างน้อยที่สุดก็ในระดับประถมศึกษาหรือระดับพื้นฐานการประถม-
 ศึกษาควรจะเป็นการศึกษาภาคบังคับ การศึกษาด้านเทคนิคและวิชาชีพโดยทั่วไปแล้ว
 ควรจัดให้พอเพียงพอ สำหรับผู้ต้องการเรียน ส่วนอุดมศึกษาควรให้ผู้เรียนที่มี
 ความสามารถเพียงพอเข้าเรียนได้อย่างเท่าเทียมกัน ความต้องการการศึกษานี้ขยาย
 ตัวมากขึ้น โดยที่ฝ่ายรัฐบาลมักจะมองดูการศึกษาในฐานะเป็นบุญแก่ที่จะเปิดประตูไป
 สู่อะไรก็ตามทางเทคโนโลยีและการยกมาตรฐานความเป็นอยู่ของประชาชนให้สูงขึ้น
 ขณะเดียวกับที่ประชาชนโดยทั่วไปจะมองดูการศึกษาทางด้านวิชาการเป็นถนนนำตนหรือ
 มุขหลานออกไปจากชนบท และไปสู่การได้งานทำที่มีผลทำให้ชีวิตของตนดีขึ้นทั้งทาง
 เศรษฐกิจและสังคม แนวคิดนี้หลายคนเรียกว่า "การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับความ
 คาดหวังที่มีสูงขึ้น (The revolution of rising expectation) และเมื่อการ
 ประถมศึกษาจัดเป็นการศึกษาภาคบังคับประกอบกับอัตราการเพิ่มของประชากรสูงมาก

ทำให้มีจำนวนผู้ที่เข้าเรียนในชั้นประถมศึกษาทวีมากขึ้น และเมื่อถึงขั้นนี้ความต้องการโอกาสที่ได้ศึกษาต่อในระดับมัธยมและอุดมศึกษาจึงมากขึ้นตามลำดับด้วย แต่เหตุผลที่สำคัญที่สุดดูเหมือนจะมาจากความเชื่อที่ว่าการศึกษาเป็นวิถีทางที่นำไปสู่การพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม และการสนองตอบความต้องการดังกล่าวในประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายมักจะอยู่ในรูปของการศึกษาในระบบโรงเรียนและการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรม¹ สำหรับประเทศไทยก็เช่นเดียวกันและยังได้รับอิทธิพลจากแผนการการารากี (The Karachi Plan) ซึ่งในระยะต่อมารู้จักกันในชื่อว่า "รูปแบบของเอเชียเพื่อการพัฒนาทางการศึกษา" (The Asian Model for Educational Development) อีกด้วย

แผนการการารากีมีจุดเริ่มต้นมาจากการประชุมและข้อเสนอแนะขององค์การยูเนสโกที่การารากีในระหว่าง พ.ศ. 2502 - 2503 ที่โตเกียว ใน พ.ศ. 2505 และที่กรุงเทพฯ ใน พ.ศ. 2508 เพื่อแก้ปัญหาทางการศึกษาของประเทศต่าง ๆ ในทวีปเอเชียโดยใช้โครงการตามแผนการนี้เป็นพื้นฐานเพื่อการพัฒนาต่อไป แผนการการารากีมีเป้าหมายสำคัญที่การจัดให้การศึกษาเบื้องต้นหรือประถมศึกษาภาคบังคับเป็นเวลา 7 ปีใน 15 ประเทศของทวีปเอเชีย ภายในเวลา 20 ปี ของโครงการ นั้นคือราว พ.ศ. 2523 โดยมีแนวคิดพื้นฐานที่ว่า การศึกษาเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทุกคนนั่นเอง² โดยให้ได้จำนวนนักเรียนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-7 อยู่ในโรงเรียนเท่ากับร้อยละ 20 ของพลเมือง ที่ประชุม ณ เมืองการารากี ตระหนักดีว่า การนำแผนนี้ไปใช้จะพบกับปัญหาและความยุ่งยากมากมายเพราะประเทศต่าง ๆ มีข้อจำกัดในด้านงบประมาณ ซึ่งมักจะมีควมจำเป็นต้องนำไปใช้ทางด้านอื่น ๆ เช่น การป้องกันประเทศ สุขภาพ อนามัย การศึกษาด้านวิชาชีพและการศึกษาผู้ใหญ่ เป็นต้น จึงได้

¹Keith Watson, Educational Development in Thailand, pp. 55 - 57.

²Ibid, p. 57, p. 1; หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สบ. 5.2.2.6/1 เอกสารหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล, การบริหารการศึกษา โครงการศึกษา, แผนการารากี เรื่องการประชุม เรื่อง "การขยายการศึกษาภาคบังคับ" (พ.ศ. 2505), สบ. 5.2.2.6/4, แผนการารากี เรื่อง การขยายการศึกษาภาคบังคับตามแผนการารากี (พ.ศ. 2505).

เสนอแนะว่าแต่ละประเทศควรจะพัฒนาแผนการศึกษาให้เป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งเป็นแผนรวมเพื่อให้เกิดการผสมผสานและสมดุลกันในแต่ละประเทศ สำหรับประเทศไทยรัฐบาลได้แต่งตั้งคณะกรรมการโครงการพัฒนาการศึกษาตามแผนการฯ¹ ขึ้นคณะหนึ่ง มีหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นประธาน จัดทำโครงการเกี่ยวกับการขยายการศึกษาภาคบังคับเป็น 7 ปีตามเป้าหมายของแผนการฯ โดยนายกรัฐมนตรีนายจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้กล่าวในคำปราศรัย ณ หอประชุมคุรุสภา ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2505 ว่า "ประเทศไทยจะต้องทำให้ได้ใน 10 ปีเท่านั้น คือต่อจากโครงการศึกษาที่เขาได้ทำไว้อีก 4 ปี เป็นอย่างช้า"¹ และเมื่อที่ประชุมที่โตเกียวขอให้ประเทศต่าง ๆ วางโครงการตลอดไปถึงมัธยมศึกษา อุดมศึกษา และการศึกษาผู้ใหญ่ โดยขอให้กระทรวงศึกษาธิการรับผิดชอบในการทำโครงการและร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับผู้วางแผนเศรษฐกิจแห่งชาติ เพื่อเพิ่มรายจ่ายให้การศึกษาให้ถึงร้อยละ 4-5 ของรายได้รวมของประชาชาติ และสนับสนุนให้ประเทศต่าง ๆ ขอความช่วยเหลือจากภายนอกประเทศ คณะกรรมการโครงการพัฒนาการศึกษาตามแผนการศึกษา จึงได้ตั้งคณะกรรมการการมัธยมศึกษาขึ้นอีกคณะหนึ่ง มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นประธาน เพื่อปรับขยายการศึกษาที่สูงขึ้นมาทุกประเภท คือ อาชีวศึกษา การฝึกหัดครูและมัธยมศึกษาสายสามัญให้สอดคล้องกับการขยายตัวของการประถมศึกษาด้วย เช่น ได้จัดทำโครงการขยายการศึกษาสายสามัญในระยะเวลา 8 ปี (พ.ศ. 2506 - 2513) โดยคาดว่าในปี พ.ศ. 2513 จะมีนักเรียนเข้าเรียนต่อในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 รวม 179,000 คน² จากผลของการประชุมที่โตเกียวเช่นกันที่ทำให้ได้มีการพัฒนา "รูปแบบเอเชีย" ขึ้นใช้เป็นแผนระยะยาวในการขยายการศึกษาจาก พ.ศ.

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สบ. 5.2.2.6/1; เอกสารหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล, การบริหารการศึกษา, โครงการศึกษา, แผนการการฯ, เรื่องการประชุมเรื่อง "การขยายการศึกษาภาคบังคับ" (พ.ศ. 2505).

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สบ. 5.2.2.6/2, เอกสารหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล, การบริหารการศึกษา, โครงการศึกษา, แผนการการฯ, เรื่องอนุกรรมการมัธยมศึกษา คณะกรรมการโครงการศึกษาตามแผนการฯ (พ.ศ. 2505).

2508 - 2523 โดยจัดโครงสร้างของระบบโรงเรียนเป็น 12 ปี เริ่มต้นชั้นประถมศึกษา 7 ปี เมื่ออายุ 6 ขวบ แต่เป็นที่น่าเสียดายที่การคาดหมายเกี่ยวกับสถิติทางการศึกษาในอนาคตนั้น เป็นการมองในแง่ดีเกินไป ทำให้การคาดการณ์เกี่ยวกับการเพิ่มของประชากร รายได้ประชาชาติและกำลังคนในอนาคตผิดไปจากที่เป็นจริงมาก ในกรณีของประเทศไทย โครงการขยายการศึกษาภาคบังคับเป็น 7 ปี จึงทำได้น้อยมาก แม้เมื่อครบ 10 ปี ใน พ.ศ. 2513 เพราะการขาดแคลนครูและไม่สามารถหาที่เรียนและอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้เพียงพอได้ กล่าวได้ว่า ทั้งแผนการการวิจัยและรูปแบบเอเชียเป็นแผนงานที่มุ่งขยายการศึกษาในคำปริมาณ ดังนั้นประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลแนวความคิดและรับแผนมาปฏิบัติ จึงไม่สามารถจะขยายได้ทั้งในคำปริมาณ และในคำคุณภาพการศึกษาไปพร้อมกันได้ เพราะแม้จะเชื่อว่าการพัฒนาทางการศึกษากับการพัฒนาเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด แต่เมื่อไม่สามารถรักษาคุณภาพของการศึกษาให้ดำรงอยู่ได้ ก็เห็นได้ชัดว่าจะไม่สามารถพัฒนาการเติบโตทางเศรษฐกิจหรือทางด้านการผลิตได้ และเรื่องของคุณภาพไม่ใช่เป็นเรื่องที่จะเป็นเพียงผลพลอยได้ของการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาทางคำปริมาณเท่านั้น แต่เป็นสิ่งที่จะต้องจัดทำให้เกิดขึ้นมา และถ้าประเทศไทยไม่สามารถพัฒนาการศึกษาได้ทั้งในทางปริมาณและคุณภาพแล้ว ก็ควรจะลดเป้าหมายของความมุ่งมั่นของตนลง และตั้งเป้าหมายใหม่ไปที่ความสำคัญตามลำดับก่อนหลัง (Priorities) ดังนั้นประเทศไทยจึงเป็นประเทศหนึ่งที่ต้องเผชิญกับปัญหาใหญ่หลวงที่นักการศึกษาบางคนเรียกว่า "วิกฤติการณ์ทางการศึกษา" หรือ "ความไม่สอดคล้องกันระหว่างระบบการศึกษากับสภาพแวดล้อม" และนับเป็นความโชคร้ายที่วิกฤติการณ์นี้เกิดขึ้นในช่วงที่มีภาวะเงินเฟ้อสูงและความช่วยเหลือจากต่างประเทศก็ลดน้อยลง ยิ่งกว่านั้นสิ่งที่สอนกันอยู่ในระบบการศึกษาของโรงเรียนส่วนมากก็มักจะไม่เป็นประโยชน์หรือสัมพันธ์กับชีวิตของผู้เรียน ดังนั้นจึงเป็นสิ่งสูญเสียเปล่าและผลผลิตเมืองที่ได้รับการ

¹Keith Watson, Educational Development in Thailand,

ฝึกฝนมาฝึกทาง ไม่ตรงกับความต้องการบ้านกำลังคนที่จำเป็นต้องมี ในประเด็นนี้ ก็มีส่วนให้เห็นว่าเป็นเพราะเน้นการศึกษาในระบบบ้านวิชาการมากเกินไป และให้ความสนใจต่อการศึกษานอกโรงเรียนน้อยมาก¹ ในทัศนะของนักการศึกษาบางคน เห็นว่า ในขณะที่ระบบการศึกษาในโรงเรียนเป็นตัวอย่างของอุดมคติในการจัดโรงเรียนรัฐบาลสำหรับคนทั่วไปของสังคมอเมริกัน เพราะมีความเชื่อว่า การศึกษาสำหรับมวลชนในระบบโรงเรียนนั้น เป็นลัทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน แต่รัฐบาลในประเทศต่าง ๆ รวมทั้งประเทศไทยมักจะมองข้ามข้อเท็จจริงที่ว่า มหาอำนาจในทวีปยุโรปซึ่งมีรากฐานทางค่านิยมเศรษฐกิจแข็งแกร่งกว่าประเทศต่าง ๆ เหล่านี้มาก ก็เพิ่งจะเริ่มถอยจากระบบการศึกษาที่มุ่งให้แก่ปัญญาชนส่วนน้อยเพียงเมื่อไม่นานมานี้เอง นั่นก็หมายความว่า "ที่ใดก็ตามที่ลอกเลียนแนวการจัดการศึกษาแบบอเมริกันไปใช้ ปัญหาและความยุ่งยากที่เกิดขึ้นมักเป็นเพราะไม่สามารถที่จะมีเงินมาใช้จ่ายเพื่อการจัดการศึกษาและการสูญเสียแบบอเมริกันได้"² นอกจากนั้น คุณภาพและมาตรฐานที่ตกต่ำกับความสูญเสียทางการศึกษายังตกอยู่ในภาวะที่เลวร้ายลงไปอีกเมื่อรวมกับครูที่ไร้ประสิทธิภาพและขาดการฝึกฝนอบรมที่ดีพอ ปัญหาคุณภาพของครูจึงกลายเป็นปัญหาใหญ่ที่สุดอันหนึ่งที่เป็นอุปสรรคต่อการปรับปรุงการศึกษาให้ดีขึ้น และเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของวิกฤตการณ์ทางการศึกษา แม้ว่าในประเทศไทยฐานะของครูจะยังคงได้รับการยกย่องว่าเป็นปฐมนิยบุคคลอยู่ แต่การพัฒนาการศึกษาเพื่อมวลชนส่วนใหญ่ก็ทำให้ฐานะและภาพพจน์ของครูตกต่ำลงไปมาก เนื่องจากรายได้ของครูมิได้มีการเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้นทันกันกับผู้อยู่ในอาชีพอื่น ๆ อาชีพครูจึงเป็นทางเลือกที่บรรดาผู้มีความสามารถมักจะมองข้ามไป ด้วยเหตุนี้มาตรฐานการคัดเลือกครูและนักเรียนครูจึงต้องลดให้ต่ำลงไป ครูประถมศึกษาที่ไม่ได้ผ่านการฝึกอบรมมาก่อนก็จะได้รับการส่งเสริม

¹Keith Watson, Educational Development in Thailand, p. 60.

²E.J. King, World Perspectives in Education, quoted in Keith Watson, Educational Development in Thailand, p. 61.

ให้ศึกษาเพิ่มเติมนอกเวลาหรือจากโปรแกรมฝึกอบรมอย่างเร่งรัด ดังนั้นจึงมีการวิพากษ์วิจารณ์กันว่า ทรายโคที่คุณภาพของครูยังไม่ได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้นแล้ว การศึกษาย่อมไม่อาจเป็นตัวเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมได้เลย¹

สำหรับประเทศไทยในช่วงปลายของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 2 (2510 - 2514) และช่วงต้นของแผนฉบับที่ 3 (2515 - 2519) ก็ได้มีบุคคลหลายฝ่ายมองเห็นและตระหนักในปัญหาที่ประเทศกำลังประสบอยู่ จึงเริ่มมีการเคลื่อนไหวเพื่อที่จะหาทางออกให้กับปัญหาการศึกษาเหล่านั้น การเคลื่อนไหวที่สำคัญได้แก่ การจัดประชุมทางวิชาการครั้งที่ 4 ของกรมสามัญศึกษา เมื่อต้นเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2516 ในหัวข้อว่าบนเส้นทางของการแสวงหา "โฉมหน้าใหม่ของการศึกษาไทย" ซึ่งนายก่อ สวัสดิพิพาณิชย์ อธิบดีกรมสามัญศึกษาขณะนั้นได้กล่าวว่า

ในทศวรรษที่ผ่านมาี้มีความเปลี่ยนแปลงในโลกและบ้านเมืองเราอย่างใหญ่หลวงทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม วิทยาการ และเทคโนโลยี ตลอดจนค่านิยมของคนทั่วไป ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ยังให้เกิดความเปลี่ยนแปลงแนวคิดและกรรมวิธีการจัดการศึกษาด้วยเป็นอันมาก...การประชุมครั้งนี้เพื่อระดมปัญญา และประมวลความคิด ญาณทัศนะ และขอสิ่งเกตุตุทาง ๆ ของผู้ทรงคุณวุฒิอย่างสูงที่สนใจและห่วงใยการศึกษาของชาติ เพื่อว่า มวลความคิดที่โค่นี้จะเป็นพลังผลักดันเบิกทางไปสู่โฉมหน้าใหม่ของการศึกษาไทย อันจะสามารถอำหวยประโยชน์และรับกับภาวะการณ์ของบ้านเมืองโดยแท้จริง..."

และนายเอกวิทย์ ณ ถลาง ผู้อำนวยการกองการประถมศึกษา กล่าวว่าการประชุมครั้งนี้

...เป็นผลสืบเนื่องมาจากความรู้สึกอึดอัดอันทับถมอยู่ในใจของบรรดานักการศึกษา ครูอาจารย์ ผู้ทรงคุณวุฒิที่ห่วงใยการศึกษา รวมไปถึงมหาชนผู้รับผลทั้งดีและไมดีของการศึกษามาชานานแล้ว มีผู้ตั้งข้อกังข่าเกี่ยวกับการศึกษาไว้มากมายเหลือคณา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่หิวาระบบการศึกษา

¹C.E. Beeby, The Quality of Education in Developing Countries, quoted in Keith Watson, Educational Development in Thailand, p. 62.

ที่จัด ๆ ทำ ๆ กันมาในบ้านเมืองของเรานี้ดีหรือไม่ ตรงกับความต้องการ
ของประชาชนและชาตินบ้านเมืองแล้วหรือยัง และถ้าจะลองคิดแสวงหาแบบ
อย่างการศึกษาที่พึงปรารถนา การศึกษานั้นควรจะมีหลัก มีรูปโฉมอย่างไร¹

ต่อมากระทรวงศึกษาธิการได้เสนอต่อคณะรัฐมนตรีในปลายเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2517
ให้มีการเตรียมการปฏิรูปการศึกษาโดยตั้ง "คณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการ
ศึกษา" ขึ้นคณะหนึ่ง มีนายสิปพนธ์ เกตุทัต เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
เป็นประธาน นายเอกวิทย์ ณ ถลาง เป็นรองประธานกรรมการ ประกอบด้วย
กรรมการอื่นที่ได้รับเลือกสรรว่ามีความรู้ มีประสบการณ์อีก 20 คน เพื่อ "ทำหน้าที่
พิจารณาการศึกษาทั้งระบบและกระบวนการ เพื่อตรวจสอบปัญหาพร้อมกับแสวงหาแนว
ทางแก้ไขปรับปรุงให้การศึกษาสามารถสนองตอบความคาดหวังของประชาชนส่วนใหญ่
สอดคล้องกับแนวทางพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในระบอบประชาธิปไตยของไทย และ
เหมาะสมกับกาลสมัยด้วย" คณะกรรมการได้รวบรวมข้อมูลและความคิดเห็นของ
ประชาชน จากวงการศึกษามวลชน บทความรายงานการวิจัยและรายงานสภาพและ
ปัญหาทางการศึกษาของจังหวัดต่าง ๆ ย้อนหลังไปประมาณ 3 - 5 ปี มาประกอบการ
พิจารณา และได้ตั้งคณะอนุกรรมการดำเนินการขึ้น 9 คณะ เพื่อศึกษาและทำราย
ละเอียดในเรื่องสำคัญ ๆ จึงมีผู้เกี่ยวข้องมาร่วมกันทำงานนี้ประมาณ 150 คน ภายใน
เวลา 5 เดือนเศษ จัดทำรายงานเสร็จแล้วเสนอรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษา-
ธิการ และคณะรัฐมนตรีลงมติรับหลักการตามรายงานเมื่อปลายเดือนธันวาคมปีเดียว
กัน พร้อมกันนั้นก็ได้มีมติให้กระทรวงศึกษาธิการและสำนักงานคณะกรรมการ ศึกษา
แห่งชาติดำเนินการขึ้นรายละเอียดเพื่อให้บรรลุเป้าหมายต่อไป² นับว่าเป็นความ

¹ กระทรวงศึกษาธิการ, กรมสามัญศึกษา, "คำนำ" และ "สารานุกรมแดง,"
บนเส้นทางแสวงหาโฉมหน้าใหม่ของการศึกษาไทย, รายงานการประชุมทางวิชาการ
ครั้งที่ 4 พฤษภาคม 2516 (ม.ป.ท. : โรงพิมพ์การศาสนา, 2516), หน้าพิเศษ.

² รายงานของคณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา, "แนวทางปฏิรูป
การศึกษาสำหรับรัฐบาลในอนาคต," พิมพ์ครั้งที่ 3 (ม.ป.ท. : สารสยาม, 2518),
หน้าคำนำ.

เคลื่อนไหวอย่างเป็นทางการครั้งสำคัญในประวัติการศึกษาของไทยเรา

สาระสำคัญที่คณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษานำมาพิจารณา มีเรื่องใหญ่ ๆ 10 เรื่อง ได้แก่ ความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษา โครงสร้างของระบบการศึกษา ระบบบริหารการศึกษา เนื้อหาสาระและกระบวนการเรียนรู้ บทบาทและฐานะของครูอุดมศึกษา การจัดการศึกษาเอกชน การลงทุนและผลที่ได้รับทางการศึกษา กฎหมายการศึกษา การปฏิรูประบบและโครงสร้างอื่น ๆ ต่อมาสาระและหลักการส่วนใหญ่ในเรื่องการปฏิรูปการศึกษาได้รับการนำไปปฏิบัติและบรรจุไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 ซึ่งได้ประกาศใช้เมื่อวันที่ 31 มีนาคมปีเดียวกัน รวมทั้งในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (2520 - 2524) เช่น เรื่อง การเปลี่ยนระบบโรงเรียนจาก 4 : 3 : 3 : 2 มาเป็น 6 : 3 : 3 คือประถมศึกษา 6 ปี และมัธยมศึกษาอีก 6 ปี แบ่งเป็น ตอนต้น 3 ปี ตอนปลาย 3 ปี เรื่องหลักการศึกษาดลอดชีวิต การขยายและส่งเสริมการศึกษานอกโรงเรียนโดยให้มีการประสานสัมพันธ์กับการศึกษาในระบบ โรงเรียนอย่างต่อเนื่องได้ทุกชั้นตอนของการศึกษาซึ่งจัดเป็นระบบเปิด การปรับปรุงเนื้อหาสาระและกระบวนการเรียนรู้หรือหลักสูตรการศึกษาแต่ละระดับ ตลอดจนการปรับปรุงระบบการฝึกหัดครู เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีอีกบางเรื่องที่ยังมิได้นำไปปฏิบัติหรือบรรจุไว้ในแผนพัฒนาการศึกษาฉบับที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน¹

อันที่จริงแล้ว ในส่วนที่เกี่ยวกับการปรับปรุงเนื้อหาสาระและกระบวนการเรียนรู้นั้น ได้มีความเคลื่อนไหวอย่างค่อยเป็นค่อยไปเกิดขึ้นหลายปีก่อนหน้าความคิดที่จะปฏิรูปการศึกษาทั้งระบบและกระบวนการเป็นต้นว่า ในการจัดสัมมนาศึกษานิเทศก์ และครูสังคัมศึกษาระดับประถมศึกษาในต้นปี พ.ศ. 2510 สาย ภาณุรัตน์ ก็ได้กล่าวไว้ในการบรรยายเรื่อง "ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างหลักสูตรสังคัมศึกษา" ตอนหนึ่งว่า

¹พนัส หันนาสินทร์, การศึกษาของไทย (กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช, 2521), หน้า 164.

หลักสูตรประถมศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการฉบับปัจจุบันนี้ได้ประกาศใช้เมื่อ พ.ศ. 2503 นับถึงบัดนี้เป็นเวลา 7 ปี ซึ่งเป็นเวลาไม่สั้นนัก อย่างไรก็ตาม ก็ถึงเวลาที่จะต้องมีการเตรียมการปรับปรุงแก้ไขใหม่ เพราะระยะเวลาที่ล่วงมา 7 ปีนี้ ได้มีอะไรเปลี่ยนแปลงไปมากพอสมควร ทั้งในแง่ขอเท็จจริง แรงความต้องการของสังคม แงเทคโนโลยี และแง่วิชาการพัฒนาหลักสูตรเอง ถ้าไม่มีการแก้ไขหลักสูตรให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ ผลของการเรียนรู้อาจจะไม่เป็นประโยชน์แก่ตัวเด็กและแก่สังคม กล่าวคือ เด็กนำความรู้ไปใช้ในสังคมที่ตนอาศัยอยู่ไม่ได้เท่าที่ควร เด็กจะตามไม่ทันสังคม ของว่าง (Gap) ระหว่างเด็กและสังคมจะยิ่งห่างออกไปทุกที การปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรจึงต้องกระทำอยู่เสมอ เมื่อใดที่หลักสูตรไประยะหนึ่ง ซึ่งปกติมักจะห้าทุกระยะ 10 ปี การประชุมสัมมนาครั้งนี้ จึงเป็นการเตรียมการเพื่อการปรับปรุงหลักสูตรที่จะได้ใช้ปฏิบัติในระยะต่อไป

ก่อนที่จะมีการประชุมสัมมนาครั้งนี้ ก็ได้มีสิ่งที่น่าสนใจว่าหลักสูตรฉบับ พ.ศ. 2503 ได้ก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการเรียนการสอนอยู่บางเป็นบางประการ ปัญหาเหล่านี้ทราบได้จากการวิพากษ์วิจารณ์ในหน้าหนังสือพิมพ์ การแสดงความคิดเห็นของผู้สอนในการประชุมอบรมครู รวมทั้งการวิจัยหลักสูตรประถมศึกษาตอนต้นที่สถาบันระหว่างชาติสำหรับการคนควาเรื่องเด็กร่วมกับกรมสามัญศึกษาได้จัดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2506-2508* และการประชุมทางวิชาการที่กรมสามัญศึกษาได้จัดขึ้นเพื่อพิจารณาหลักสูตรประถมศึกษาตอนต้นที่ครูสัมมนาจารย์ พญาไท ระหว่างวันที่ 6-9 มิถุนายน

* ผลการวิจัยกล่าวว่า เป้าประสงค์ของการศึกษามีลักษณะกว้างและทั่วไปเกินไปกว่าที่จะช่วยการจัดสร้างหลักสูตรใด ๆ ให้เหมาะสมและช่วยในเรื่องการวัดผลความก้าวหน้าทางการเรียนของนักเรียนได้ และเนื้อหาสาระของหลักสูตรก็เน้นที่วิชาการมากเกินไป เป็นการเตรียมเด็กเพื่อการสอบและส่งเสริมให้เด็กเรียนต่อในชั้นสูงขึ้นไปอีก

2509... ถ้าหากไม่อาศัยข้อมูลที่รวบรวมมาบ้างล่วงหน้า ก็จะไม่สามารถดำเนินการ
ใหญ่ เช่น การปรับปรุงหลักสูตรครั้งนี้ให้ลุล่วงไปได้¹

ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับหลักสูตรสังคมศึกษา สาย ภาณุรัตน์ มีความเห็นว่า ที่มาของหลักสูตร
คือ "ชีวิต" การสร้างหลักสูตรจะต้องศึกษาเรื่อง "ชีวิต" หรือ "คน" แม่ว่าจะเป็นเรื่องที่
กว้างขวางมาก แต่ก็อาจสรุปเป็นหัวข้อใหญ่ได้ 7 ประการ และประการสุดท้ายก็คือ ชีวิต
มนุษย์ต้องอยู่รวมกันเป็นหมู่เป็นคณะ เพราะฉะนั้นจำเป็นต้องเรียนวิชาอยู่รวมกันคือ สังคม-
ศึกษา ซึ่ง

ในสมัยที่ยังไม่มีคำว่า "สังคมศึกษา" ในหลักสูตรของไทยเราเรียนวิชาความรู้
เรื่องเมืองไทย ศิลปกรรมและจรรยา ต่อมาวิชาความรู้เรื่องเมืองไทยก็เปลี่ยน
เรียกว่าวิชาภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ วิชาศิลปกรรมและจรรยาเปลี่ยนเป็น
หน้าที่พลเมืองและศิลปกรรม ต่อมาโคบูรวบรวมวิชาต่าง ๆ เหล่านี้เป็นวิชาสังคม-
ศึกษา (Social Studies) จึงเห็นได้ว่าขอบข่ายของ "วิชาอยู่รวมกัน" นี้ได้
ขยายกว้างขึ้นทุกที ทั้งนี้ก็เพราะ "การอยู่รวมกัน" ในโลกสมัยนี้จะต้องรู้และ
เข้าใจสิ่งต่าง ๆ มากขึ้นถ้าไม่จัดให้เรียน เด็กก็จะไม่รู้และไม่สามารถจะปฏิบัติ
หน้าที่ของตนในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของสังคมได้โดยถูกต้องเหมาะสมและเป็นสุข²

ในการอยู่รวมกันเป็นหมู่คณะนั้น มนุษย์จะต้องสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ หรืออีกนัยหนึ่ง
วิชาสังคมศึกษา จะเป็นวิชาที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว
ทั้งไกลและใกล้ อาทิ มนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสถาบัน มนุษย์กับปัจจัยในการดำรงชีพ
มนุษย์กับแผ่นดินหรือโลก รวมทั้งมนุษย์กับ "ประวัติศาสตร์" ในทัศนะของสาย ภาณุรัตน์

ประวัติศาสตร์กล่าวถึงประวัติความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ซึ่งให้เห็น
ความเจริญและความเสื่อมของมนุษย์ในยุคต่าง ๆ คือ การปฏิบัติอย่างถูก ๆ และ
ผิด ๆ ของมนุษย์ เนื้อหาประวัติศาสตร์ ครอบคลุมถึงวัฒนธรรม การดำรงชีพ การ
ปกครอง สถาบันสังคมในยุคนั้น ๆ ตลอดจนความเปลี่ยนแปลงในสังคมที่มาโดย

¹สาย ภาณุรัตน์, "ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างหลักสูตรสังคมศึกษา" ใน
รายงานการสัมมนาศึกษานิเทศก์และครูสังคมศึกษาระดับประถมศึกษา ณ ศูนย์วัสดุการศึกษา
กระทรวงศึกษาธิการ วันที่ 27 มีนาคม - 4 เมษายน 2510 (กรมวิชาการ, กระทรวง-
ศึกษาธิการ, ม.ป.ป.), หน้า 144 - 145.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 148.

สำคัญ การเรียนประวัติศาสตร์ช่วยให้นักเรียนรู้วิธีการ "อยู่ร่วมกัน" ที่สงบสุข
ยิ่งกว่าในอดีต ปัจจุบันนี้ ประวัติศาสตร์มีบทบาทในการสร้างความเข้าใจอันดี
ระหว่างชาติ (International understanding) ไม่ใช่ให้หลงชาติ
หรือแต่เห็นความบกพร่องของชาติอื่น¹

และได้ให้ข้อสังเกตว่า หลักสูตรสังคมศึกษาในสหรัฐอเมริกา มีขอบข่ายกว้างขวางกว่าที่
เคยเห็นอยู่ในประเทศไทย เพราะถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของวิชาสังคมศาสตร์ (Social science)
จึงมีการนำเนื้อหาของวิชาจิตวิทยา สังคมวิทยา มานุษยวิทยา และเศรษฐศาสตร์เข้ามา
บรรจุไว้ในหลักสูตรสังคมศึกษาคด้วย พร้อมกันนั้นก็ให้ข้อเสนอแนะว่า ในการปรับปรุง
หลักสูตร ควรที่จะคิดทำหลักสูตร

ให้ทันสมัย ให้กว้างขวาง เพื่อให้ความเข้าใจความเป็นอยู่ในสังคมที่กำลังซับซ้อน
ยิ่งขึ้นนี้ดีพอควรแกวัย และให้เป็นพื้นฐานสำหรับตนเองจะได้คิดต่อเติมขึ้นต่อ ๆ ไป
ให้เหมาะสมกับกาลสมัยของสังคมที่ตนเองจะคงพบในอนาคต... ไม่ควรคิดแต่เพียง
จะบรรจุเนื้อหาที่เคย ๆ กระทำกันมาลงไปอย่างเดียว แต่ควรบุกเบิกขอบวง
(Horizon) ของวิชาให้กว้างออกไป เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพการณานเมือง
ที่ตนเองเป็นสมาชิกอาศัยอยู่รวม²

มีข้อสังเกตว่า นักการศึกษา และนักวิชาการศึกษาของไทยในช่วงนี้ได้แสดง
ออกถึงความสนใจในวิชาการเกี่ยวกับหลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตรอย่างจริงจังมากขึ้น
ดังเห็นได้จากการส่งนายเสนาะ ชรรณกรรองอธิบดี หัวหน้ากองการวิจัย กรมวิชาการใน
ขณะนั้นไปร่วมการประชุมปฏิบัติการวิจัยทางการศึกษาในปัญหาเกี่ยวกับหลักสูตรของโรง-
เรียนในทวีปเอเชีย ณ กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่นในปลาย พ.ศ. 2510 ซึ่งที่ประชุมใน
ครั้งนั้นได้มีการพูดคุยและหาข้อสรุปเกี่ยวกับความหมายของหลักสูตร องค์ประกอบหรือ
โครงสร้างของหลักสูตร อันได้แก่ หลักการ จุดมุ่งหมาย เนื้อหา อัตราเวลาเรียน

¹ สาย ภาณุรัตน์, "ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างหลักสูตรสังคมศึกษา" ใน
รายงานการสัมมนาศึกษานานาชาติและครูสังคมศึกษาระดับประถมศึกษา, หน้า 150 - 151.

² เรื่องเดียวกัน.

กิจกรรมหรือประสบการณ์การเรียนรู้ การวัดผล รวมถึงเรื่องของวัสดุประกอบ หลักสูตรต่าง ๆ และการประเมินค่าของหลักสูตร เป็นต้น เกี่ยวกับจุดหมายและจุดประสงค์ ของการศึกษาปรากฏว่า ประเทศต่าง ๆ จะตั้งไว้ต่าง ๆ กันตามปรัชญาการศึกษา พื้นฐานทางวัฒนธรรม นโยบายของรัฐบาล และตัวประกอบอื่น ๆ ที่ประชุมจึงมีความเห็นว่า จำเป็น ต้องมีการกำหนดจุดประสงค์เป็นพฤติกรรมให้เฉพาะเจาะจงแน่นอนลงไป และควรกำหนดไว้ เป็นระดับ ๆ ของพฤติกรรม 3 ประเภทตามแนวความคิดของบลูม (Bloom) อันได้แก่ ความรู้ความเข้าใจ ความรู้สึกและทัศนคติ กับทักษะในการปฏิบัติ เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะครูสอนได้ทราบความหมายและจุดประสงค์ ในการจัดเนื้อหาสาระของหลักสูตรก็มี ทัศนะว่า ผู้พิจารณาควรได้ตัดสินใจลงไปว่าจะเป็นหลักสูตรแบบที่คำนึงถึงวิชาเป็นหลัก หรือ คำนึงถึงการดำเนินชีวิตเป็นหลัก แต่ก็นั่นเองต้องกันว่า แนวโน้มของหลักสูตรในบรรดา ประเทศกำลังพัฒนานั้น เป็นแบบที่คำนึงถึงการดำเนินชีวิตเป็นสำคัญ และเชื่อกันว่า หลักสูตร วิชาต่าง ๆ นั้น แม้จะได้จัดกำหนดไว้ดีเพียงไรก็ตาม หากมิได้ทำให้ตัวผู้เรียนเกิดความ เจริญอกงามขึ้นเลย ก็ไม่อาจจะเรียกหลักสูตรนั้นได้ว่า เป็นหลักสูตรที่ดี ดังนั้นการที่จะกล่าว ว่า หลักสูตรใดดีหรือไม่เพียงไรนั้นจะต้องคุณผลของการใช้หลักสูตรนั้นว่า เกิดการเปลี่ยนแปลง แก่ผู้เรียนเป็นอย่างไรเท่านั้น ในการกำหนดเนื้อหา อัตราเวลาเรียน และวิธีการสอนจึง ควรยึดตัวเด็กเป็นหลักในการพิจารณา และอาศัยการวิจัยเกี่ยวกับหลักสูตรเป็นส่วนประกอบ ด้วย ส่วนการจะจัดการสอนอะไรก่อนหลังอย่างไร ย่อมแล้วแต่แต่ละโรงเรียน การดำเนินการ สอนตามหลักสูตรย่อมแล้วแต่ครูสอนแต่ละคนจะพิจารณา เห็นสมควรว่าจะต้องปรับปรุงดัด- แปลงใช้วิธีการสอนอะไรให้เหมาะแก่เด็กที่ตนสอน และเลือกเนื้อหาที่จะสอนโดยคำนึงถึง แหล่งวิชาและอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ที่คิดว่า จะช่วยให้การสอนของตนบรรลุจุดประสงค์ของ การเรียนการสอนได้ ครูจึงเป็นหัวใจสำคัญของการใช้หลักสูตร¹

¹กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ, รายงานการไปร่วมประชุม ณ ต่างประเทศ เรื่อง การประชุมปฏิบัติงานการวิจัยทางการศึกษาในปัญหาเกี่ยวกับหลักสูตรของโรงเรียนใน ทวีปเอเชีย ณ สถาบันแห่งชาติสำหรับการวิจัยทางการศึกษาของประเทศญี่ปุ่น กรุงโตเกียว วันที่ 22 ตุลาคม - 25 พฤศจิกายน 2510 (ม.ป.ท. : โรงพิมพ์การศาสนา, 2511), หน้า 3, 4, 11.

ที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง คือนายเสนาะ ชรรมครองอาตม์ ได้มีโอกาสร่วมทดลองจัดทำโครงเรื่องที่จะสอนของหมวดวิชา "สังคมศึกษา" ในครั้งนั้นด้วย โดยมีข้อสรุปว่า การสอนวิชาสังคมศึกษา ในระดับประถมศึกษา ควรเน้นในหลักการ 3 ประการ คือ เป็นการศึกษา เพื่อส่งเสริมระบบการระหวางประเทศโดยอาศัยชาตินิยมเป็นพื้นฐาน การศึกษา เพื่อการปรับตัวให้เขาได้กับสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และการศึกษา เพื่อความเป็นพลเมืองดี ในการจัดหลักสูตรสังคมศึกษาคควรถือววิชาต่าง ๆ ในกลุ่มวิชานี้ เช่น ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม หน้าที่พลเมือง ซึ่งได้แก่ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับรัฐบาล ระบบการเลือกตั้ง ประชาธิปไตย ฯลฯ และความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการเศรษฐกิจเป็นวิชาเดียวกัน และมีความมุ่งหมายสำคัญ 2 ประการคือ รวมเอาหลักสูตรและการสอนที่มีรากฐานทางคานสังคมของหลักสูตรไว้วด้วยกัน และให้นักเรียนมีความรู้ ทักษะ และเจตคติที่จำเป็นเพื่อความเจริญเติบโตและพัฒนาการทางสังคมของตน ผู้เข้าร่วมประชุมปฏิบัติการมีความเห็นว่า สังคมศึกษาควร เป็นแกนกลางของหลักสูตรทั้งหมด จึงควรจัดสร้างขึ้นในแนวที่มุ่งช่วยการดำเนินชีวิตเป็นสำคัญ "แต่ในขณะที่เดียวกันก็ควรคำนึงถึงขอบเขตของวิชาต่าง ๆ ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันด้วยเพื่อที่จะให้นักเรียนสามารถศึกษาความรู้อันเป็นมรดกของมนุษยชาติในคานนี้ให้รู้ไคอย่างมีระเบียบวิธี" ส่วนการกำหนดวัตถุประสงค์เฉพาะมีอาจจัดทำในรูปแบบที่ไ้ประเทศไคประเทศหนึ่ง เขาไปใช้ที่ไคไค จึงเลือกแบบเป็นจุดประสงค์เฉพาะค่อนข้างกว้างหรือทั่วไปประมาณ 5 ข้อ และในการกำหนดเนื้อหาของหลักสูตรไคเลือกจัดหลักสูตรประถมศึกษาที่มี 6 ชั้น เนื้อหาแบ่งเป็นหัวเรื่อง (Theme) ละชั้น แต่ละหัวเรื่องจะแบ่งเป็นหัวข้อ ๆ (Topics) ดังตัวอย่าง หัวเรื่อง เช่น ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 เรื่องอยู่รวมกันไคบ้านไคโรงเรียน และไคตำบลเดียวกัน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 เรื่องอยู่รวมกันไคประชาคม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 เรื่อง อยู่รวมกันไคประชาคมไคอดีตและปัจจุบัน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เรื่องชาติ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เรื่อง ชีวิตทางคานอุตสาหกรรมของชาติ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เรื่องความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตไคชาติ และไคโลก ไคปัจจุบันและอดีต¹ ซึ่งจะเห็นไคว่า

¹กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ, รายงานการไปร่วมประชุม ณ ต่างประเทศ เรื่อง การประชุมปฏิบัติการการวิจัยทางการศึกษาในปัญหาเกี่ยวกับหลักสูตรของโรงเรียนในทวีปเอเชีย, หน้า 45-50.

มีแนวคิดหลักไม่ต่างกันนักจากหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2498 และ 2503 ของไทยเรา

ต่อมาในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2513 กระทรวงศึกษาธิการได้มีคำสั่งแต่งตั้ง "คณะกรรมการดำเนินงานปรับปรุงหลักสูตร" ขึ้นคณะหนึ่งประกอบด้วยกรรมการ 15 คน มีนายบุญถิ่น อัตถากร เป็นประธานกรรมการ นายสาโรช บัวศรี เป็นรองประธานกรรมการ เลขาธิการสภาการศึกษาแห่งชาติ อธิบดีทุกกรมในกระทรวงศึกษาธิการ หัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา กรมวิสามัญศึกษา กรมอาชีวศึกษา เป็นกรรมการ อธิบดีกรมวิชาการเป็นกรรมการและเลขานุการ รองอธิบดีกรมวิชาการเป็นกรรมการและผู้อำนวยการ โดยมีข้อที่นำสังเกตว่า การดำเนินงานปรับปรุงหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการในครั้งนั้น "ได้กระทำอย่างละเอียดรอบคอบ ประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ทั้งนี้ เพื่อให้ได้หลักสูตรที่สอดคล้องกับความต้องการของเยาวชนไทย และสังคมไทย"¹ และเป็นการดำเนินงานที่รวบรวมคนเข้ามาทำงานร่วมกันเป็นจำนวนมากมายังไม่เคยมีมาก่อน ในประวัติการทำหลักสูตร คณะกรรมการชุดนี้หรือที่เรียกว่า "ก.ป.ส." ได้วางแนวทางในการปรับปรุงหลักสูตรไว้ 4 ขั้นตอน ดังนี้ คือ

1. ตั้งอนุกรรมการวิเคราะห์หลักสูตร 2 คณะ คือ อนุกรรมการวิเคราะห์หลักสูตรประถมศึกษา และคณะอนุกรรมการวิเคราะห์หลักสูตรมัธยมศึกษา เพื่อรวบรวมข้อมูลจากรายงานการวิจัย และความคิดเห็นของแหล่งต่าง ๆ ว่าหลักสูตร พ.ศ. 2503 มีข้อบกพร่องอะไรบ้าง ควรเปลี่ยนแปลงอย่างไร รายงานของคณะกรรมการทั้ง 2 คณะนี้จะเป็นเอกสารสำคัญที่ ก.ป.ส. จะได้ใช้ประกอบการพิจารณาวางแผนดำเนินการปรับปรุงหลักสูตรต่อไป

2. ตั้งอนุกรรมการปรับปรุงหลักสูตร 2 คณะ คือ อนุกรรมการปรับปรุงหลักสูตรประถมศึกษา และอนุกรรมการปรับปรุงหลักสูตรมัธยมศึกษา เพื่อพิจารณาในเรื่องเค้าโครงหลักสูตร วิชาที่จะจัดสอน อัตราเวลาเรียน เป็นต้น เสนอให้ ก.ป.ส. พิจารณา โดยยังไม่พิจารณาไปถึงรายละเอียดของแต่ละวิชา

¹กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ, "คำนำ" ใน รายงานการวิเคราะห์หลักสูตรประถมศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2503 (ม.ป.ท. : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2517), หน้าพิเศษ, หน้า 1.

3. ตั้งกลุ่มทำงานสำหรับแต่ละวิชา ไปกำหนดเนื้อหาวิชาตามเค้าโครงที่ ก.ป.ส. ได้พิจารณาไว้

4. จัดการสัมมนา โดยเชิญผู้เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตรตั้งแต่ผู้บริหารและครูสอน มาร่วมควยิให้มากที่สุด เท่าที่จะจัดได้ เพื่อ ก.ป.ส. จะได้นำผลมาพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง แล้วเสนอกระทรวง เพื่อขออนุมัติและประกาศใช้¹

ครั้งนั้นขึ้นแรกในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2514 ก.ป.ส. จึงแต่งตั้งคณะกรรมการ วิเคราะห์หลักสูตรขึ้น 2 ระดับ คือ ระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา สำหรับในระดับ ประถมศึกษานั้นประกอบด้วยกรรมการ 19 คน มีนายเกรียง เอี่ยมสกุล เป็นประธาน นายสมาน แสงมลิ เป็นรองประธาน นายปราโมทย์ ไชยกิจ เป็นกรรมการและเลขานุการ คณะอนุกรรมการชุดนี้ยังตั้งกลุ่มปฏิบัติงานขึ้นอีก 2 ชุด ชุดแรกมี นางสาว อารี สันถวี เป็นประธาน ชุดที่สอง มีนายเอกวิทย์ ณ ถลาง เป็นประธาน ซึ่งจะทำหน้าที่สรุปความ เห็นของอนุกรรมการเกี่ยวกับหลักสูตร พ.ศ. 2503 และรายงานของกลุ่มปฏิบัติงานชุดที่ 1 เสนอคณะอนุกรรมการ ส่วนระดับมัธยมประกอบด้วยกรรมการ 20 คน มีนายก่อ สวัสดิพานิชย์ เป็นประธาน นายระบิล สีตสุวรรณ เป็นรองประธาน นายเสนาะ ธรรมครองอาตม์ เป็น กรรมการและเลขานุการ อนุกรรมการชุดนี้ได้คัดเลือกกรรมการในคณะ 7 คน มีนายก่อ สวัสดิพานิชย์ เป็นประธานกลุ่มปฏิบัติงานร่วมกับเจ้าหน้าที่จากกรมวิชาการอีก 4 คน รวม เป็น 11 คน คณะอนุกรรมการทั้งสองระดับได้ใช้เวลาประมาณ 1 ปี ในการทำงาน แล้ว จัดทำรายงานเสนอต่อ ก.ป.ส. ในต้นปี พ.ศ. 2515²

ผลการวิเคราะห์หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2503 คณะอนุกรรมการได้ขอสรุป โดยทั่วไปในส่วนที่เกี่ยวกับความมุ่งหมายของหลักสูตรว่า ได้กำหนดไว้กว้างขวางมากมาย

¹ กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ, รายงานการวิเคราะห์หลักสูตรประถมศึกษา ของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2503, หน้า 2-3.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 3-6 ; กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ, รายงานการ วิเคราะห์หลักสูตรมัธยมศึกษา ของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2503 (ม.ป.ท. : โรงพิมพ์- ศุภสภา, 2517), หน้า ก, 2-4.

หลายข้อจนเกินกำลังความสามารถของครูในสภาพปกติจะทำได้ครบถ้วนตามจุดมุ่งหมาย เหล่านั้นซึ่งก็ยังไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นจุดมุ่งหมายที่มีคุณภาพและสมบูรณ์โดยแท้จริง และมีลักษณะความมุ่งหมายเป็นสากลมากเกินไป ขาดลักษณะของบ้านเมืองไทยและธรรมชาติของเด็กไทย และมีได้กำหนดให้สอดคล้องกับลำดับขั้นวุฒิภาวะของเด็ก ทำให้ยากแก่การกำหนดแนวทางและโครงสร้างของเนื้อหาตามลำดับขั้นต่าง ๆ และที่สำคัญ ความมุ่งหมายที่กำหนดไว้เป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของเด็กค่านิยมและความรู้สึกมากกว่าความรู้ความเข้าใจหรือทักษะซึ่งมีน้อยที่สุด แต่การจัดเนื้อหา และสภาพการเรียนรู้การสอนในความเป็นจริง กลับเน้นที่ความรู้ความเข้าใจกับการฝึกฝนมาก ส่วนความรู้สึกมีน้อย จึงไม่สอดคล้องกัน ทำให้ครูผู้สอนยึดตามเนื้อหาเป็นหลัก ส่วนโครงสร้างของหลักสูตรทั้งหมดคีย์วิชาต่าง ๆ เป็นหลัก (subject matter oriented) เนื้อหาวิชามุ่งให้เด็กเรียนรายละเอียดของความรู้ประเภท "รู้ไว้ใช้ว่า" มากมาย การกำหนดเนื้อหาวิชาเพียง 6 กลุ่ม ก็ยังไม่เป็นการเพียงพอ ส่วนการวิเคราะห์แยกเป็นรายวิชามีข้อสรุปว่า "หลักสูตรสังคมศึกษาที่กำหนดไว้มีความกว้างขวางและครอบคลุมวัตถุประสงค์ที่ดีแต่ยังหละหลวมและสับสนอยู่มิใช่น้อยยากต่อการเรียนให้ไต่ดและไม่ก่อให้เกิดนิสัยปัจจัยพื้นฐานที่จะทำให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาความรู้ความเข้าใจทัศนคติ ทักษะ และอุปนิสัยที่จะมีผลยั่งยืนตามเจตนารมณ์ที่ระบุไว้เป็นความมุ่งหมายเบื้องต้น" ไม่มีการเน้นหรือส่งเสริมให้ผู้เรียนเข้าใจระเบียบวิธีการของสังคมศาสตร์ ซึ่งจะช่วยให้เด็กเรียนรู้จักการแสวงหาความรู้ ความเข้าใจด้วยตนเองต่อไป เนื้อหาส่วนใหญ่อิงอยู่กับวิชาหน้าที่พลเมือง-ศีลธรรม ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ส่วนความรู้อื่น ๆ ยังมีได้นำมาพิจารณาใช้ให้พอเหมาะแก่วัยและประสบการณ์ของเด็กประถมศึกษาเลย เช่นเดียวกับเนื้อหาส่วนใหญ่ที่มุ่งความรู้ข้อเท็จจริงมากกว่าอย่างอื่น ซึ่งยังไม่มี การกำหนดแนวทางการจัดกิจกรรมหรือประสบการณ์การเรียนรู้ที่จะทำให้เด็กค่านิยม และแบบอย่างที่ดีพึงประสงค์ดังที่กำหนดไว้เลย เนื้อหาของประวัติศาสตร์เกี่ยวกับประวัติบุคคลสำคัญยังคงเน้นที่องค์พระมหากษัตริย์มากกว่าสามัญชน และระบุไว้ให้เรียนรู้เพียงผิวเผิน ไม่เกิดประโยชน์อันใด และกลับส่งเสริมให้เด็กท่องจำมากกว่าจะ "ก่อให้เกิดสำนึกที่ตื่นามและความเข้าใจอันเป็นรากฐานสำคัญเชิงประวัติศาสตร์อันจะก่อให้เกิดความแตกฉานต่อไป" และไม่ปรากฏคำชี้แจงว่ามีเหตุผลหลักเกณฑ์อย่างไร จึงจัดให้เรียนประวัติบุคคลสำคัญในชั้นต่าง ๆ สลับกันไปมา โดยไม่เรียงตามยุคสมัย นอกจากนั้นคณะอนุกรรมการฯ เห็นว่า เนื้อหาประวัติศาสตร์ส่วนที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของไทยกับประเทศเพื่อนบ้านก็มิได้ระบุวัตถุประสงค์ให้ชัดเจน

พอ อาจเป็นปัญหาในการสอนด้านการส่งเสริมทัศนคติที่ดีระหว่างชาติได้ เมื่อสภาพการณ์ในปัจจุบันขัดกับความเป็นมาในอดีต จึงอาจจะไม่เหมาะกับวุฒิภาวะและประสบการณ์ของเด็กประถมศึกษา เพราะเป็นเรื่องซับซ้อนเกินประสบการณ์ของผู้เรียน¹

ในตอนท้ายของรายงาน คณะอนุกรรมการฯ ได้จัดทำข้อเสนอแนะส่วนหนึ่งเพื่อการจัดทำหลักสูตรใหม่ และอีกส่วนหนึ่งเพื่อการนำหลักสูตรใหม่ไปปฏิบัติให้ได้ผลดี ในส่วนแรกคณะอนุกรรมการฯ เห็นว่าการจัดทำหลักสูตรใหม่ ไม่ควรจัดทำด้วยการยึดหลักสูตรเก่าเป็นหลัก เพราะจะไม่สามารถพัฒนาหลักสูตรใหม่ได้คล่องตัวเท่าที่ควร และจะเป็นการยึดติดกับสาระรูปแบบเดิมซึ่งใช้ไม่ได้ผลมาแล้ว ควรตั้งหลักใหม่โดยไม่ยึดติดรูปวิชาต่าง ๆ ที่มีอยู่เดิม อัตราเวลาเรียนก็ไม่ควรยึดมั่นอยู่กับเนื้อหาวิชา แต่ควรมุ่งที่สาระสำคัญของประสบการณ์ ทักษะและทัศนคติที่ปรารถนาให้เกิดขึ้นตามสัดส่วนที่เหมาะสมกับวุฒิภาวะของผู้เรียนและธรรมชาติของความรู้ต่าง ๆ รวมทั้งช่วงเวลาความสนใจของเด็กระดับประถมศึกษา โดยเลิกค่านึงจำนวนชั่วโมงแบบเดิม ๆ อีกประการหนึ่ง การกำหนดความมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ และรูปแบบของหลักสูตร ควรให้ครอบคลุมประสบการณ์ด้านความรู้ ความคิด ความรู้สึก กานิยม และทักษะต่าง ๆ ให้ได้สัดส่วนสัมพันธ์และประสานกันดี นอกจากนั้นเป็นข้อเสนอแนะตามขั้นตอนและหลักการของการพัฒนาหลักสูตรสมัยใหม่ เช่น การคำนึงถึงหลักพื้นฐานที่จำเป็น การประชุมปฏิบัติการเพื่อระดมความคิดเกี่ยวกับหลักสูตร การประสานสัมพันธ์ของหลักสูตรกับการศึกษาระดับและประเภทอื่น การจัดทำคู่มือและวัสดุหลักสูตร การทดลองใช้หลักสูตร การประชาสัมพันธ์ และท้ายที่สุด คือการตั้งสำนักงานกลาง เพื่อเป็นที่ประสานงานและรวมเจ้าหน้าที่ผู้มีความรู้และประสบการณ์ในการพัฒนาหลักสูตร เป็นหน่วยปฏิบัติงานทั้งในระยะสั้นและระยะยาว และมีหน้าที่ปรับปรุงแบบเรียน ฝึกอบรมครูก่อนและในประจำการ และการทดลองใช้หลักสูตรด้วย² ข้อเสนอแนะประการหลังนี้ ปรากฏ

¹ กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ, รายงานการวิเคราะห์หลักสูตรประถมศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2503, หน้า 13-19, 23-27.

² เรื่องเดียวกัน หน้า 49-53.

เป็นความจริง เมื่อกระทรวงศึกษาธิการได้รับความช่วยเหลือจากธนาคารโลกในการจัดตั้ง ศูนย์พัฒนาหลักสูตร หรือ ศพล. ขึ้นในราว พ.ศ. 2515 นั้นเอง

ในการวิเคราะห์หลักสูตรมัธยมศึกษา พ.ศ. 2503¹ คณะอนุกรรมการฯ ได้สรุปผลและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความมุ่งหมายว่า ควรมีความแตกต่างกันระหว่างระดับมัธยมตอนต้นและตอนปลาย ในการปรับปรุงหลักสูตรใหม่ ควรกำหนดความมุ่งหมายเสียใหม่ให้เหมาะสมแก่กาลสมัย มีความชัดเจนและเฉพาะเจาะจงเพื่อผู้บริหารและครูได้เข้าใจตรงกัน ใช้เป็นแนวในการปฏิบัติได้ ส่วนความมุ่งหมายของหมวดวิชา ซึ่งเป็นความมุ่งหมายรวมไม่ได้แยกเป็นแต่ละวิชานั้น ควรกำหนดความมุ่งหมายของแต่ละวิชาได้ และควรให้มีความชัดเจนแบบจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม เพราะแต่ละวิชา ย่อมต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้เรียนต่างกัน แสดงให้เห็นว่า คณะอนุกรรมการฯ ยังคงยอมรับการจัดเนื้อหาแบบรายวิชาหรือกลุ่มวิชาที่รวมตัวกันอย่างหลวม ๆ และถ้าความมุ่งหมายมีความชัดเจน ก็จะช่วยให้สามารถกำหนดความกว้างและความลึกของเนื้อหาวิชา ตลอดจนอัตราเวลาเรียนได้อย่างเหมาะสมมากขึ้น และควรมีการกำหนดเวลาที่ควรใช้ในการสอนเนื้อหาวิชาแต่ละหัวข้อด้วย การจัดเนื้อหาสาระในชั้นมัธยมตอนปลายซึ่งแบ่งออกเป็นหมวด ก ข ค นั้น ทำให้นักเรียนไม่สามารถเลือกเรียนได้ตามความถนัดและความสามารถ จึงควรจัดหลักสูตรให้มีวิชาบังคับและวิชาเลือกเพื่อให้สอดคล้องกับความสามารถและความสนใจที่แตกต่างกันของนักเรียน และการจัดวิชาเลือกนั้น ควรเริ่มจัดตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น เพื่อให้เกิดความชำนาญหรือเพื่อการศึกษาคือ

ในภาคหลังของรายงานนี้ เป็นปัญหาของฝ่ายมัธยมศึกษากับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ซึ่งส่วนใหญ่จะกล่าวถึงปัญหาของการอาชีวศึกษา ความต่อเนื่องจากการศึกษาแต่ละระดับและแต่ละสายหลักสูตรแกนรวมของสายสามัญและสายอาชีพ สำหรับปัญหาของหลักสูตรสังคมศึกษา คณะอนุกรรมการฯ มีความเห็นว่าไม่ควรเพิ่มสังคมศาสตร์แขนงอื่น ๆ เข้ามาในหลักสูตรอีก เพราะเท่าที่กำหนดให้เรียนก็มีเนื้อหา

¹ กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ, รายงานการวิเคราะห์หลักสูตรมัธยมศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2503, หน้า 23-28.

อยู่แล้ว และได้เสนอแนะว่า การเรียนสังคมศึกษาควรจัดให้เรียนเป็นตอน ๆ ไป เมื่อเรียนแล้วก็ควรปลดออกเลย "ไม่ต้องนำมาสอนซ้ำครั้งที่กระทำอยู่ เพราะทำให้นักเรียนต้องนำมาอ่านทบทวนจดจำอีก โดยไม่ได้ประโยชน์อันใด ไม่เหมือนวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ อังกฤษ ฝรั่งเศส ภาษาไทย ซึ่งต้องเรียนเกี่ยวเนื่องกัน" อีกประเด็นหนึ่งได้เสนอแนะว่า ถ้าได้มีการปรับปรุงวิชาสังคมศึกษาใหม่ โดยเฉพาะภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ ควรกำหนดให้สั้นเข้า เพื่อนักเรียนจะได้สามารถเอาเวลาไปเรียนวิชาอื่นได้มากขึ้น เพราะวิชานี้ นักเรียนที่สนใจยอมชวนชวายเป็นในภายหลัง แต่ถ้ามามากเกินไป เมื่อรวมกับวิชาอื่นแล้ว จะทำให้เกิดความเบื่อหน่าย แสดงให้เห็นว่า วิชาภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์มีการกำหนดเนื้อหาไว้มากเกินไปและมุ่งเน้นในเรื่องข้อเท็จจริงมากเกินไปด้วย อย่างไรก็ตาม คณะอนุกรรมการฯ ก็ยังเห็นว่า "วิชาภาษาไทยและสังคมศึกษาเท่านั้นที่เป็นการศึกษาทั่วไปที่จำเป็นที่สุดแก่การศึกษาที่จะรักษาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติบ้านเมือง"

เพราะสถานการณ์ทางการเมืองและการปรับปรุงองค์การและระเบียบบริหารราชการแผ่นดินของทุกกระทรวง ตามคำสั่งของคณะปฏิวัติตั้งแต่ พ.ศ. 2515 เป็นต้นมา ทำให้งานด้านพัฒนาหลักสูตรต้องหยุดชะงักไปชั่วคราว จนกระทั่งเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2517 เพื่อให้งานปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาทุกระดับของกระทรวงศึกษาธิการดำเนินไปได้สมความมุ่งหมาย กระทรวงศึกษาธิการจึงเห็นสมควรให้มีการปรับปรุงคณะกรรมการดำเนินงานปรับปรุงหลักสูตร (ก.ป.ส.) เสียใหม่ จึงมีคำสั่งแต่งตั้งกรรมการ 18 คน มีปลัดกระทรวงศึกษาธิการเป็นประธานกรรมการ ซึ่งในขณะนั้นได้แก่นายจรูญ วงศ์สายัณห์ และมีอธิบดีกรมการฝึกหัดครู เป็นรองประธานกรรมการ อธิบดีกรมวิชาการเป็นกรรมการและเลขานุการ ต่อมาในเดือนเมษายน ก.ป.ส. ก็ได้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการขึ้น 2 คณะ คือ คณะอนุกรรมการปรับปรุงหลักสูตรประถมศึกษา และคณะอนุกรรมการปรับปรุงหลักสูตรมัธยมศึกษา คณะอนุกรรมการชุดหลังนี้ได้รวมกันกับคณะอนุกรรมการที่ตั้งขึ้นใหม่อีก 2 คณะ คือ คณะอนุกรรมการพิจารณาระเบียบการวัดผลมัธยมศึกษาตอนปลาย และคณะบรรณาธิการดำเนินงานจัดพิมพ์วัสดุหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลายช่วยกันยกร่างหลักสูตรและระเบียบการประเมินผลการเรียนประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2518 "โดยอาศัยข้อมูลจากการวิจัย

และการสอบถามความคิดเห็นของนักการศึกษาและประชาชนต่างอาชีพมาประกอบการพิจารณา เพื่อให้ได้หลักสูตรตามความต้องการของมวลชน" เมื่อร่างเสร็จ กรมวิชาการได้จัดการสัมมนาผู้บริหารโรงเรียน ครูอาจารย์ ศึกษานิเทศก์และผู้เกี่ยวข้องในวงการศึกษาทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาคหลายครั้ง เมื่อพิจารณาร่างหลักสูตรและระเบียบวิธีผลดังกล่าวแล้วนำไปปรับปรุงตามข้อเสนอแนะเสร็จแล้วจึงนำเสนอกระทรวงศึกษาธิการผ่าน ก.ป.ส. โดยไม่มีการทดลองใช้หลักสูตรก่อนเหมือนหลักสูตรในระดับประถมศึกษา¹ กระทรวงศึกษาธิการได้มีคำสั่งให้ใช้เป็นหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2518 ได้ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2518 โดยให้มีผลบังคับใช้ตั้งแต่ปีการศึกษา 2518 เป็นต้นไป และจะใช้หลักสูตรครบทุกชั้นในปีการศึกษา 2520 ในคำนำของหลักสูตร ได้กล่าวไว้ว่า

การศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับความเจริญของประเทศในขณะที่สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ จึงจำเป็นจะต้องปรับปรุงระบบการศึกษาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยเฉพาะหลักสูตรซึ่งเป็นแกนสำคัญของระบบการศึกษา เพื่อให้สามารถสร้างคนที่มีคุณภาพสนองความต้องการของสังคมเป็นการจัดการศึกษาเพื่อมวลชนอย่างแท้จริง...

หลักสูตรซึ่งร่างขึ้นด้วยความร่วมมือของหลายฝ่ายฉบับนี้คงจะเป็นหลักสูตรที่สอดคล้องกับสภาพสังคมของประเทศ และเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิรูปการศึกษา สอนองเจตนารมณ์ของมวลชนในอันที่จะเข้ารับการศึกษาตรงตามความถนัด ความสามารถ และความสนใจของแต่ละบุคคล และให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ที่มีเจตนารมณ์ให้จัดการศึกษาเพื่อความเป็นธรรมในสังคม และให้ความเสมอภาคในโอกาสที่ประชาชนจะพึงได้รับในสถานการศึกษาต่อไป

ดังนั้นจะเห็นว่า หลักสูตรฉบับนี้² มีรูปแบบโครงสร้างที่ต่างไปจากหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลายที่ผ่านมาทั้งหมด คือไม่แยกเป็นสาย แต่แบ่งเป็นหมวดวิชา-

¹ กระทรวงศึกษาธิการ, "คำนำ" ใน หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2518 (กรุงเทพฯ : แผนกช่างพิมพ์ โรงเรียนสารพัดช่าง พระนคร, 2518).

² เรื่องเดียวกัน หน้า 1-4, 15, 19, 176.

สามัญ วิชาชีพประเภทวิชาศิลปะและศิลปปฏิบัติ ประเภทวิชาเกษตรกรรม ประเภท
 วิชาคหกรรม ประเภทวิชาพาณิชยกรรม ประเภทวิชาศิลปหัตถกรรม และประเภท
 วิชาช่างอุตสาหกรรม การจัดการเรียนการสอนในปีหนึ่ง เป็นแบบทวิภาคและมีภาค
 ฤดูร้อนได้ เนื้อหาสาระจัดเป็นรายวิชา วิชาสหวิชา คู่กับชื่อวิชา มีทั้งวิชาที่เป็น
 ภาคทฤษฎีล้วน ปฏิบัติล้วน และทั้งสองอย่างรวมกัน โดยจัดเป็นระบบหน่วยกิต และ
 เวลาเรียนจัดเป็นคาบ ๆ ละ 50 นาที สำหรับหมวดวิชาสามัญก่อนจบหลักสูตร ผู้-
 เรียนจะต้องเรียนวิชาต่าง ๆ ตามที่กำหนดอย่างน้อย 100 หน่วยกิต โดยแบ่งเป็น
 วิชาบังคับ 34 หน่วยกิต คือวิชาภาษาไทย 12 หน่วยกิต วิชาสังคมศึกษา 12
 หน่วยกิต วิชาวิทยาศาสตร์ 6 หน่วยกิต วิชาพลานามัย 4 หน่วยกิต สำหรับวิชา
 วิทยาศาสตร์ที่ต้องเรียน 6 หน่วยกิตนั้นให้ยกเว้นสำหรับผู้ที่ไม่เลือกเรียนวิชาวิทยาศาสตร์
 ประยุกต์ในหมวดวิชาชีพแล้ว นอกนั้นให้เรียนวิชาเลือกจากหมวดต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ 11
 หมวดด้วยกัน เฉพาะหมวดสังคมศึกษาให้เลือกได้ไม่เกิน 16 หน่วยกิต ส่วนโครง-
 สร้างหลักสูตรจะแบ่งออกเป็นจุดหมายของหลักสูตร จุดประสงค์ของหมวดวิชา และ
 คำอธิบายวิชาที่แบ่งเป็นวิชาบังคับกับวิชาเลือกทุกหมวดวิชา

แม้ว่าหลักสูตรฉบับนี้จะมีโครงสร้างที่ต่างไปจากของเดิมหลายอย่าง แต่
 เมื่อพิจารณาทุกรายละเอียดของจุดประสงค์หมวดวิชาสังคมศึกษาแล้ว จะเห็นได้ทันทีว่า
 เหมือนกันกับจุดประสงค์ของหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย พ.ศ. 2503
 เกือบทุกประการ คือมี 6 ข้อเท่ากัน มีใจความคล้ายคลึงกัน เพียงแต่จุดประสงค์
 ในข้อ 1, 2 และ 4 ที่นอกจากจะมุ่งหมายเพื่อ "ให้ความรู้ความเข้าใจ" แล้ว ได้
 เพิ่มเติมให้ "สามารถอธิบายวิเคราะห์" เข้าไปอีกประการหนึ่งเท่านั้น ส่วนราย
 วิชาบังคับ 12 หน่วยกิต มี 4 รายวิชา ๆ ละ 3 หน่วยกิต แต่ละรายวิชาจะมีเนื้อหา
 2-3 กลุ่มวิชารวมกันอยู่ จากที่มีอยู่ 4 กลุ่มด้วยกันคือ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์
 หน้าที่พลเมือง ศิลปกรรม โดยมีชื่อวิชาและอัตราเวลาเรียนกำกับอยู่ เฉพาะเนื้อหา
 ของประวัติศาสตร์จัดไว้ดังนี้

ส. 401 สังคมศึกษา 1 (3-0-3) ประวัติศาสตร์ไทย (1 คาบ/สัปดาห์/ภาคเรียน)
 ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงธนบุรีจนถึงปัจจุบัน ในแง่ของการปกครองและเศรษฐกิจ
 การศึกษา

ส. 402 สังคมศึกษา 2 (3-0-3) ประวัติศาสตร์ไทย, (1 คาบ/สัปดาห์/ภาคเรียน)
ประวัติศาสตร์ไทย สมัยกรุงธนบุรีถึงปัจจุบัน ในแง่ของศาสนา วัฒนธรรม
ศิลปกรรม และความสัมพันธ์กับต่างประเทศ

ส. 503 สังคมศึกษา 3 (3-0-3) ประวัติศาสตร์ทั่วไป (1 คาบ/สัปดาห์/ภาคเรียน)
ความหมายของประวัติศาสตร์ มนุษยและการจำแนกชาติพันธุ์ การปฏิวัติ
อุตสาหกรรม ความก้าวหน้าทางวิชาการนับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19

ส. 504 สังคมศึกษา 4 (3-0-3) ประวัติศาสตร์ทั่วไป (1 คาบ/สัปดาห์/ภาคเรียน)
สงครามโลกครั้งที่สอง องค์การสหประชาชาติ

ส่วนวิชาเลือก ให้เรียนไม่เกิน 16 หน่วยกิต เดิมประวัติศาสตร์มีจัดไว้
เพียง 2 รายวิชาจากทั้งหมด 14 รายวิชา แต่แล้วก่อนการอบรมครูผู้สอนจำนวนกว่า
สองพันคนในช่วงปิดภาคฤดูร้อน พ.ศ. 2518 เพื่อให้การใช้หลักสูตรใหม่ถูกต้องนั้นเอง
กระทรวงศึกษาธิการก็ได้ประกาศเพิ่มเติมรายวิชาเลือกของประวัติศาสตร์อีก 2 ราย
วิชา รวมเป็น 4 จากทั้งหมด 16 รายวิชาดังนี้คือ

ส. 021 ประวัติศาสตร์ทั่วไป 1 (2-0-2)
อารยธรรมยุคแรกของชนชาติต่าง ๆ คือ อียิปต์ บาบิโลเนีย อัสซีเรีย
เมดิเตอร์เรเนียน เปอร์เซีย จีน อินเดีย กรีกและโรมัน การสำรวจทางทะเล และ
การพบดินแดนใหม่ในคริสต์ศตวรรษที่ 15 การแสวงหาอาณานิคม

ส. 022 ประวัติศาสตร์ทั่วไป 2 (วิชาที่ต้องเรียนก่อน ส.021) (2-0-2)
การตั้งถิ่นฐานในออสเตรเลีย และความเจริญจนถึงปัจจุบัน การปฏิวัติครั้งใหญ่
ในฝรั่งเศส และผลการปฏิวัติ ประวัติศาสตร์อเมริกาจนถึงสงครามกลางเมือง

ส. 023 เอเชียตะวันออก (1-0-1)
ขอความทั่วไปเกี่ยวกับเอเชียตะวันออก ได้แก่อารยธรรมและวัฒนธรรม ภูมิ-
ประเทศ ภูมิอากาศ ชาติพันธุ์ ภาษา อาชีพ ประวัติศาสตร์ของประเทศจีน
ญี่ปุ่น มองโกลเลีย ในแง่ของกำเนิดอารยธรรม ความเชื่อ สถาบันการเมือง
และการเปลี่ยนแปลงของสังคม ระบบการศึกษา การติดต่อกับต่างประเทศ การ
ยึดครองของต่างประเทศ สถาปปัจจุบัน

ส. 024 เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (1-0-1)
ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ การเกษตรกรรม ทรัพยากร แร่ธาตุ ประวัติศาสตร์
สมัยเริ่มแรก ประชากร การติดต่อกับยุโรป ปัญหาและอนาคตของประเทศที่
เกิดใหม่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประวัติศาสตร์ของประเทศพม่า สหพันธ-
รัฐมาเลเซีย สาธารณรัฐสิงคโปร์ สาธารณรัฐฟิลิปปินส์ สาธารณรัฐอินโดนีเซีย

ลาว กัมพูชา เวียดนามในแง่ของประวัติความเป็นมา ประชากร อารยธรรม-
และวัฒนธรรม สถาปัตยกรรมและเศรษฐกิจ นโยบายต่างประเทศ การปกครอง
ภาษา ศาสนา

จะเห็นว่า อันที่จริงแล้ว เนื้อหาสาระของประวัติศาสตร์ในหมวดวิชา
สังคมศึกษาของหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2518 มิได้มีความแตกต่างไป
จากหลักสูตร พ.ศ. 2503 และหลักสูตรก่อนหน้านั้นมากนัก มีเพียงเนื้อหาบางส่วนที่
ถูกตัดออกไป เช่น สงครามโลกครั้งที่ 1 และสันนิบาตชาติ เป็นต้น เพียงแต่จัด
แยกเป็นรายวิชาใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับโครงสร้างหลักสูตรเท่านั้น สำหรับวิชาบังคับ
4 รายวิชา ๆ ละ 1 คาบ/สัปดาห์ ในปีที่ 4 เป็นการเรียนประวัติศาสตร์ไทย 2
รายวิชา เนื้อหาคล้ายคลึงกับของเดิม คือ เนื้อที่ประวัติศาสตร์สมัยใหม่จากสมัย-
กรุงธนบุรีจนถึงปัจจุบัน โดยกำหนดให้เรียนเป็นหัวข้อ(Topics) ซึ่งก็เป็นหัวข้อ
เดิมในหลักสูตรเก่านั้นเอง ในปีที่ 5 เป็นการเรียนประวัติศาสตร์ทั่วไป เนื้อที่
เนื้อหาของประวัติศาสตร์สมัยใหม่ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 และความเป็นมาแห่ง
ความก้าวหน้าทางวิทยาการสมัยใหม่ ส่วนอัตราเวลาเรียนก็ได้กำหนดให้ได้สัดส่วน
มากพอสมควร เมื่อเทียบกับกลุ่มวิชาอื่น และคล้ายคลึงของเดิม คือ จากเวลาทั้ง-
หมด 12 คาบ/สัปดาห์ เป็นเวลาของประวัติศาสตร์ 4 คาบเท่ากับเวลาของ
ภูมิศาสตร์ หน้าที่พลเมืองมี 2 คาบ และศีลธรรมอีก 2 คาบ สำหรับวิชาเลือก ซึ่ง
กำหนดให้เรียนไม่เกิน 16 หน่วยกิตนั้นประวัติศาสตร์มีส่วนอยู่เพียง 4 รายวิชา เป็น
รายวิชาละ 2 หน่วยกิตสำหรับวิชาที่เป็นเนื้อหาเดิม และเนื้อหาที่เพิ่มเติมอีก 2 ราย
วิชา ๆ ละ 1 หน่วยกิต ในภายหลังก็เป็นเนื้อหาเก่าที่นำมาปรับปรุงใหม่ให้เป็นประวัติ-
ศาสตร์ในส่วนภูมิภาคที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกับประเทศไทย และขยายขอบเขตของเนื้อหา
สาระให้กว้างขึ้นด้วย กล่าวได้ว่า เนื้อหาสาระของหมวดวิชาสังคมศึกษาที่มีการ
เปลี่ยนแปลงใหม่จะได้แก่ วิชาหน้าที่พลเมือง ศีลธรรม และภูมิศาสตร์ เช่นใน
เรื่อง ปัญหาสังคมไทย ปัญหาระหว่างประเทศ โลกปัจจุบันและโลกในอนาคต
ศิลปะการประชุม ศาสนาสากล มงคลในพุทธศาสนา อุดมนิยมวิทยา ธรณีสิ่งแวดล้อม-
วิทยา เป็นต้น อย่างไรก็ตามยังมีเงื่อนไขอีกหลายประการที่จะทำให้เกิดการนำหลักสูตร
ไปใช้ได้อย่างน้อยเพียงไรหรือไม่ ในอันที่จะให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนตามความถนัด

และความสามารถ เป็นคนว่า ความพร้อมของผู้บริหารโรงเรียน และครูผู้สอน ในการที่จะจัดให้นักเรียนได้มีโอกาสเลือกเรียนได้ตามความต้องการของแต่ละคน หากว่าครูและผู้บริหารไม่พร้อมแล้ว วิชาเลือกเหล่านี้ก็จะกลายเป็นวิชาบังคับเลือกในกลุ่ม เพียงไม่กี่รายวิชาไปโดยปริยาย

โดยทั่วไปอาจกล่าวได้ว่า หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2518 เป็นความพยายามของฝ่ายผู้บริหารการศึกษาที่จะแก้ไขและบรรเทาปัญหาของการมัธยมศึกษาให้ทันและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและสังคม ก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงการจัดระบบการศึกษาใหม่ตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา และการเปลี่ยนแปลงการจัดชั้นเรียนจาก 4 : 3 : 3 : 2 เป็น 6 : 3 : 3 ต่อไป

ข้อเสนอแนะของคณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษาใน พ.ศ. 2517 ในส่วนที่เกี่ยวกับเรื่องการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเนื้อหาสาระและกระบวนการเรียนรู้เพื่อสนองความมุ่งหมายของการศึกษาแต่ละระดับ แต่ละประเภทนั้น มีหลักการในอันที่จะให้การศึกษากลายเป็นปัจจัยช่วยให้ประชาชนส่วนใหญ่ได้ขบความหวังและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น เป็นการศึกษาคือต่อเนื่องกันตลอดชีวิต จึงต้องจัดให้แก่ประชาชนทั้งในและนอกระบบโรงเรียน การจัดเนื้อหาสาระและกระบวนการเรียนรู้จะต้องให้ทุกระดับเกิดประโยชน์ เบ็ดเสร็จในตัวเองที่ผู้เรียนจะมีความเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้ ดังนั้นในการดำเนินงานตามหลักการดังกล่าวจะต้องคำนึงว่าส่วนกลางจะเป็นผู้กำหนดนโยบาย โครงสร้าง และสาระของหลักสูตรเนื้อหาสาระแล้วให้ท้องถิ่นมีอิสระในการจัดทำรายละเอียดหรือเพิ่มเติมบางส่วนให้สอดคล้องกับความต้องการของสภาพข้อเท็จจริงในท้องถิ่น การจัดลำดับชั้น-ตอนของเนื้อหาสาระ และกระบวนการเรียนรู้ จะถือวิทยุและระดับประสบการณ์ของผู้เรียนเป็นเกณฑ์ ให้สอดคล้องกับหลักจิตวิทยาพัฒนาการของเด็กไทยและคนไทย การจัดหลักสูตรในแต่ละระดับจะไม่ถือรายวิชาและขอบเขตของวิชาเท่าที่ปรากฏอยู่ในหลักสูตรเดิมเป็นเกณฑ์ แต่จะคำนึงถึงความต้องการในชีวิตจริงและความกว้างขวางของวิทยาการในโลกปัจจุบัน การจัดหลักสูตรเนื้อหาสาระหรือกลุ่มประสบการณ์จึงควรจัดใหม่ ดังนี้คือ ในระดับประถมศึกษา ให้แบ่งเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ประสบการณ์ภาค-เนื้อหา ภาคทักษะ ภาคสุนทรีย์ภาพ และจริยธรรม และภาคการงานในระดับมัธยม-

ศึกษา แบ่งเป็น 3 กลุ่มได้แก่ กลุ่มประสบการณ์บังคับร่วม, ประสบการณ์เลือกทาง
 การงาน หรือทางวิชาการสร้างเสริมความถนัดของผู้เรียน และประสบการณ์เลือก
 เสริมตามความสนใจใคร่รู้ของผู้เรียน ประสบการณ์ในแต่ละกลุ่มจะถือว่ามีความสำคัญ
 เท่าเทียมกัน และในทุกระดับ ทุกประเภทการศึกษา จะต้องจัดให้ผู้เรียนมีประสบ-
 การณ์ในการทำงานจริง เชื่ออำนาจให้ผู้เรียนค้นพบความสามารถด้วยตนเอง และ
 ให้คิดเป็นทำเป็นในการปฏิรูปจะรวมหลักสูตรอาชีวศึกษากับสามัญศึกษาเข้าด้วยกัน และ
 จัดกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดประโยชน์เบ็ดเสร็จในแต่ละระดับแต่ละประเภท สิ่งสำคัญ
 อีกประการหนึ่ง คือ เรื่องการจัดทำแบบเรียน ได้กำหนดให้มีแบบเรียนเป็นหลัก ส่วน
 หนึ่งสำหรับใช้ทั่วไป และแบบเรียนประกอบสำหรับแต่ละภูมิภาคอีกส่วนหนึ่ง ในระดับ
 ประถมศึกษาจะถือหลักให้มีแบบเรียนน้อยเล่มแต่บริบูรณ์ด้วยสาระ ในระดับมัธยมศึกษา
 นอกจากแบบเรียนแล้ว ก็จะส่งเสริมให้มีหนังสืออ้างอิง ค้นคว้าให้กว้างขวางมากขึ้น¹
 จะเห็นว่าแนวคิดจากข้อเสนอแนะเหล่านี้ได้ปรากฏอยู่ในหลักสูตรการศึกษาสมัยใหม่ใน
 ระยะเวลาเกือบทั้งหมด

ในระหว่างที่การปรับปรุงหลักสูตรของแต่ละระดับกำลังดำเนินการอยู่ในขั้นตอน
 ต่าง ๆ กันนั้น เหตุการณ์ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2519 ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล
 ใหม่ นายธานินทร์ กรัยวิเชียร ได้เป็นนายกรัฐมนตรีของคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน
 นายภิญโญ สาธร เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ได้มีนโยบายให้ทำการ
 ปรับปรุงหลักสูตรสังคมศึกษา ที่ใช้อยู่ในโรงเรียนทุกระดับในขณะนั้นเสียใหม่ เพื่อ

ให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช
 2519 และนโยบายของรัฐบาล กล่าวคือ ได้กำหนดนโยบายพิเศษให้นัก-
 เรียน นิสิตนักศึกษา และประชาชนทั่วไป ตระหนักและเห็นคุณค่าของการ
 ปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ให้มีความรัก
 ความเคารพและยึดมั่นในสถาบันหลักทั้ง 3 กล่าวคือ ชาติ ศาสนา พระมหาก-
 ษัตริย์ ให้ความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมไทย ใหญ่จักใช้สิทธิเสรีภาพในกรอบ

¹ รายงานของคณะกรรมการวางพื้นฐาน หรือปฏิรูปการศึกษา, "แนวทาง
 ปฏิรูปการศึกษาสำหรับรัฐบาลในอนาคต," พิมพ์ครั้งที่ 3 (ม.ป.ท. : สารสยาม,
 2518), หน้า 41-44.

แห่งกฎหมาย ธรรมนูญในหน้าที่ และความรับผิดชอบของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย เพื่อให้สอดคล้องตามจุดหมายดังกล่าวแล้ว จึงเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องเน้นการพัฒนาความรู้ เจตคติ พฤติกรรมและค่านิยมที่พึงปรารถนา¹

ดังนั้นในปลายเดือนตุลาคมนั้นเอง กระทรวงศึกษาธิการได้มีคำสั่งแต่งตั้ง "คณะกรรมการปรับปรุงหลักสูตรสังคมศึกษาและกิจกรรมพิเศษ" ซึ่งประกอบด้วยกรรมการ 25 คน มีนายวิเวก ปางพุฒพงศ์ เป็นประธาน นายโกวิท วรพิพัฒน์ เป็นรองประธาน นายสวัสดิ์ จงกล เป็นกรรมการและเลขานุการ กรรมการอื่น ๆ เป็นผู้แทนจากกรมต่าง ๆ ในกระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ กรมการปกครอง กรุงเทพมหานคร ทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ เป็นต้น ในเดือนต่อมา คณะกรรมการชุดนี้ได้ตั้งอนุกรรมการดำเนินงานในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้นกับตอนปลายอีก 3 คณะ ทำหน้าที่เป็นฝ่ายปฏิบัติงาน จนประกาศใช้ได้ในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2520 พร้อมกับทำเอกสารคู่มือประกอบการใช้หลักสูตรในระยะต่อมาด้วย เนื้อหาสาระของหลักสูตรส่วนที่ได้รับการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงมากที่สุด จะเป็นของกลุ่มวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม อันเกี่ยวเนื่องด้วยเรื่องการปลูกฝังค่านิยม ทักษะชีวิต และหน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อตนเอง ต่อผู้อื่นและต่อสถาบันหลัก อันได้แก่ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เพื่อความมั่นคงอยู่รอดปลอดภัยของประเทศ²

¹ กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ, "คำนำ" คู่มือครูวิชาสังคมศึกษา พุทธศักราช 2520 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1,2 (กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2520), หน้าพิเศษ.

² กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ, คู่มือครูวิชาสังคมศึกษาหลักสูตร พุทธศักราช 2520 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1,2 ; 3,4 ; 5,6,7 (กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2520) ; กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น หมวด สังคมศึกษา พุทธศักราช 2520 (กรุงเทพมหานคร : จงเจริญการพิมพ์, 2520) ; กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย หมวด สังคมศึกษา พุทธศักราช 2520 (กรุงเทพมหานคร : จงเจริญการพิมพ์, 2520).

ในระดับประถมศึกษา เนื้อหาที่ได้รับการเพิ่มเติมเข้ามา อาทิเช่น เรื่อง คุณสมบัติของพลเมืองที่ดีที่มีประโยชน์ต่อชุมชนและชาติบ้านเมือง อันได้แก่ ความซื่อสัตย์ สุจริต ความสามัคคี รักหมู่คณะและความรักชาติ ความเคารพยึดมั่นในหลักธรรมของ ศาสนาที่ตนนับถือ ความเคารพเทอดทูนพระมหากษัตริย์และราชวงศ์จักรี ความขยันหมั่นเพียร ความประหยัด เรื่องบุคคลสำคัญในประเทศไทยปัจจุบัน อันได้แก่องค์พระมหากษัตริย์ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 และ 2 เรื่องปัญหาประชากร สภาพความเป็นอยู่ที่ค้ำในชุมชน เรื่องความมั่นคงของชาติ อันได้แก่ องค์ประกอบที่ทำให้เกิดความมั่นคง ภัยต่อความมั่นคง แนวทางป้องกันและแก้ไขภัยต่อความมั่นคงของประเทศในชั้นประถมศึกษาปีที่ 3,4,5,7 เป็นต้น ส่วนประวัติศาสตร์เนื้อหาโดยทั่วไปไม่ต่างจากเดิมมากนัก เพียงแต่มีการจัดรวมเนื้อหาแตกต่างกันไปบ้างบางครั้ง เช่น ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 กำหนดให้สอน "ประวัติศาสตร์ของชาติไทยและวัฒนธรรมไทยโดยย่อ โดยเน้นถึงสภาพความเป็นอยู่ของคนไทยสมัยต่าง ๆ สืบมาจนถึงสมัยปัจจุบันอย่างกว้าง ๆ เพื่อให้เด็กมีความภาคภูมิใจในผลงานของบรรพบุรุษจนเกิดความรักที่จะรักษาและเสริมสร้างผลงานนั้น"

ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โครงสร้างของหมวดวิชายังคงเหมือนเดิมทั้งในด้านการจัดกลุ่มวิชาและอัตราเวลาเรียน แต่ในกลุ่มวิชาที่สาม คือหน้าที่พลเมือง และศีลธรรม จะจัดเนื้อหาใหม่ แบ่งออกเป็น 9 หน่วย คือหน่วยประชาธิปไตย หน่วยบทบาทและหน้าที่ของเรา หน่วยพระมหากษัตริย์ หน่วยชาติ หน่วยศาสนา หน่วยวัฒนธรรม หน่วยสหกรณ์ และการปฏิรูปที่ดิน หน่วยการศึกษาเพื่ออาชีพ และหน่วยความรู้เกี่ยวกับกฎหมาย การกำหนดจุดมุ่งหมายของหมวดวิชา และกลุ่มวิชาต่าง ๆ เปลี่ยนไปตามนโยบายของรัฐบาล มีความชัดเจนและเฉพาะเจาะจงแต่ในขณะเดียวกันก็มีขอบเขตกว้างขวางขึ้นด้วย จุดประสงค์ของหมวดวิชาสังคมศึกษา วางไว้ดังนี้

1. เพื่อส่งเสริมการเป็นพลเมืองดีตามระบอบการปกครองประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ซึ่งจะนำไปสู่ความมั่นคง ปลอดภัยของสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์
2. เพื่อให้มีความรักชาติไทย มีความสามัคคีในชาติ มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม มีความซาบซึ้งในผลงานอันดีของคนไทย และรู้จักบำรุงรักษาไว้ซึ่งเอกราช เอกลักษณ์ วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามของชาติไทย ตลอดจนรสนิยมและใช้ผลิตผลของคนไทย

3. เพื่อเสริมสร้างให้มีคุณธรรมประจำใจในการดำรงชีวิต และคุณสมบัติทาง ๆ อันพึงประสงค์ของสังคมไทย
4. เพื่อเสริมสร้างให้มีความสามารถและทักษะในการพัฒนา สร้างสรรค์ และแก้ปัญหาทาง ๆ ในด้านสังคม เศรษฐกิจและเทคโนโลยี โดยอาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์และคุณธรรมเป็นปัจจัยสำคัญ
5. เมื่อสร้างเสริมบทบาท หน้าที่ความรับผิดชอบ และความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกในครอบครัว ในชุมชน ในสังคมภายในประเทศและในโลก

จุดประสงค์ของวิชาประวัติศาสตร์ก็เช่นเดียวกัน แม้จะแสดงความเป็นชาตินิยมอยู่มาก แต่ก็ได้คำนึงถึงคุณค่าของธรรมชาติและวิธีการของประวัติศาสตร์อย่างมีขอบเขต คือ

1. เพื่อให้เกิดความรักชาติ รักถิ่นแผ่นดิน ภาคภูมิใจในความเป็นไทย เข้าใจเหตุการณ์ ผลงานและความคิดที่มีคุณค่าของบรรพบุรุษไทยเกี่ยวกับการสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่น ตลอดจนสำนึกในพระมหากษัตริย์คุณแห่งองค์พระประมุขแต่ละสมัย ที่สามารถพัฒนาชาติให้อยู่รอดตลอดมาจนถึงปัจจุบัน
2. เพื่อให้ตระหนักในความสำคัญ ภาคภูมิใจ และนิยมในเอกลักษณ์ของชาติไทย อันมีระบอบการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ศาสนา และศิลปวัฒนธรรมไทย ตลอดจนเห็นคุณค่าและรับผิดชอบในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษไทยได้สะสมไว้
3. เพื่อให้สามารถนำความรู้ทางประวัติศาสตร์มาใช้เป็นรากฐานในการพัฒนาตนเองและสังคมในปัจจุบันและอนาคต ตลอดจนเป็นผู้ที่มีวิจาร์ณญาณอันสูงส่งรอบคอบ สามารถแก้ปัญหาและตัดสินใจเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างมีเหตุผล คุณธรรม และสันติวิธี
4. เพื่อให้สามารถแสวงหาและวิเคราะห์ข้อเท็จจริงในประวัติศาสตร์ได้
5. เพื่อให้มีความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศต่าง ๆ อันจะนำไปสู่ความเข้าใจอันดีระหว่างชาติ และอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

แต่เมื่อพิจารณาจากการกำหนดเนื้อหาในแต่ละชั้น ซึ่งแบ่งเป็นประวัติศาสตร์ไทยและประวัติศาสตร์ต่างประเทศแล้ว จะเห็นว่าเป็นเนื้อหาเดิมของหลักสูตร พ.ศ. 2503 เกือบทั้งหมด และมีวิธีจัดคล้ายคลึงกัน ในประวัติศาสตร์ต่างประเทศก็มีเพิ่มเพียงประวัติศาสตร์อินโดนีเซียในชั้น ม.ศ. 1 หัวข้อความสัมพันธ์กับประเทศในยุโรปในชั้น ม.ศ. 2 และหัวข้อการทูต การค้า การแลกเปลี่ยน ในชั้น ม.ศ. 3 เท่านั้น

ดังนั้นการที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ของวิชาและหมวดวิชาได้ ครูผู้สอนจะต้องจัดเตรียม
 โครงการสอนหรือแผนการสอนอย่างดี โดยใช้คู่มือครูหรือคู่มือหลักสูตรเป็นแนวทาง
 เพราะจะมีการจัดแบ่งเนื้อหา อัตราเวลาเรียน การกำหนดจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม
 กิจกรรมเสนอแนะ สื่อการเรียนและหนังสืออ้างอิงในแต่ละเรื่องไว้ให้

ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายก็เช่นเดียวกัน จุดประสงค์หมวดวิชาสังคม-
 ศึกษาในระดับนี้ ใช้จุดประสงค์เดียวกันกับหลักสูตร พ.ศ. 2518 และได้เพิ่มจุด
 ประสงค์ของทุกกลุ่มวิชาขึ้นอีกให้ชัดเจน เพราะเดิมแม้จะรวมกันเป็นรายวิชารวม แต่
 กระบวนการเรียนการสอนยังแยกกัน" อยู่เป็น 4 วิชา คือ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์
 หน้าที่พลเมือง และศีลธรรม ในครั้งนี้ จุดประสงค์ของกลุ่มวิชาประวัติศาสตร์
 กำหนดไว้ดังนี้คือ

1. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจในความเจริญของโลกปัจจุบัน ซึ่งได้รับ
 มรดกทางอารยธรรมและความก้าวหน้าจากอดีต
2. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจสามารถวิเคราะห์ความเป็นมาในอดีตจนถึง
 ปัจจุบันในแง่ของสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง ซึ่งชนแต่ละ
 ชาติได้สร้างสมกันมาตามประวัติศาสตร์ของชาตินั้น
3. เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจในวีรกรรมที่บรรพบุรุษไทยได้กระทำไว้ในอดีต
 เพื่อส่งเสริมให้เกิดความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ตลอดจน
 รู้จักเสียสละและรู้จักหน้าที่
4. เพื่อให้เกิดความซาบซึ้งในศิลปวัฒนธรรมไทย อันเป็นเอกลักษณ์ของชาติ
 เกิดความภาคภูมิใจ และต้องการธำรงรักษาไว้เป็นมรดกของชาติสืบไป
5. เพื่อให้มีความรู้อย่างกว้างขวาง สามารถวิเคราะห์เหตุการณ์ในอดีตและ
 ใ้เห็นเชื่อมโยงมาถึงเหตุการณ์ของโลกปัจจุบันได้ สามารถตัดสินใจแก้ปัญหา
 ต่าง ๆ และมีความรับผิดชอบตอสังคมอันจะนำไปสู่การดำรงอยู่ในสังคมควย
 ดี
6. เพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างชาติ อันจะเป็นทางนำไปสู่สันติภาพ
 ถาวร

ในการจัดเนื้อหาวิชา ใช้โครงสร้างคล้ายคลึงกับหลักสูตร พ.ศ. 2518
 เช่นกัน แต่รายวิชาสังคมศึกษาซึ่งเคยรวมกลุ่ม 2-3 วิชาจากกลุ่มต่าง ๆ เข้าด้วยกัน
 ทำให้ "ไม่สะดวกต่อการเรียนการสอน ตลอดจนการวัดผล" ในครั้งนี้จึงจับแยกออก
 จากกันเป็นแต่ละรายวิชา แต่ยังคงใช้อัตราเวลาเรียนเท่าเดิม คือส่วนใหญ่จะเป็น

1 คาบ/สัปดาห์ วิชาบังคับมีอยู่ 4 วิชาเหมือนเดิม คือ ประวัติศาสตร์ไทย 2 และ ประวัติศาสตร์ทั่วไปอีก 2 เนื้อหาที่กำหนดให้เรียนก็เหมือนเดิม แต่ในวิชา ส.421 ประวัติศาสตร์ไทย 1 ได้เพิ่มเรื่องบุคคลสำคัญและวีรกรรมเข้ามาด้วย ส่วนวิชาเลือก เดิมมีอยู่ 4 วิชา คือ เป็นประวัติศาสตร์ทั่วไป 2 เอเชียตะวันออกและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อีก 2 เนื้อหาเหมือนเดิมทุกประการ ในหลักสูตร พ.ศ. 2520 ได้เพิ่ม วิชาเลือกสำหรับผู้สนใจวิชาประวัติศาสตร์อีก 4 วิชา ได้แก่

ส.025- เอเชียใต้ (1-0-1)

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเอเชียใต้ ได้แก่ ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ชาติพันธุ์ ภาษา อาชีพ ประวัติศาสตร์ของประเทศต่าง ๆ ในเอเชียใต้ ในแง่ กำเนิดอารยธรรม ความเชื่อ สถาบันการเมือง ระบบเศรษฐกิจ โครงสร้างของสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ระบบการศึกษา ความสัมพันธ์กับประเทศตะวันตก การยึดครองของต่างประเทศ การได้อเอกราชและสภาพปัจจุบัน โดยเน้นประเทศอินเดีย ปากีสถาน บังกลาเทศ และศรีลังกา

ส. 026 ประวัติอารยธรรม เศรษฐกิจและเหตุการณ์ปัจจุบันของประเทศไทย 1 (2-0-2)

ประวัติศาสตร์ไทยอย่างสังเขป ประวัติการปกครองของไทย ความสัมพันธ์กับประเทศต่าง ๆ อิทธิพลของศิลปวัฒนธรรมและวิทยาการทางชาติที่มีต่อประเทศไทย ความรู้ทางภูมิศาสตร์เกี่ยวกับเศรษฐกิจของประเทศไทย อาชีพที่สำคัญของแต่ละภาค แหล่งผลิตสินค้าทางเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม

ส. 027 ประวัติอารยธรรม เศรษฐกิจและเหตุการณ์ปัจจุบันของประเทศไทย 2 (2-0-2)

ประวัติศาสตร์การประดิษฐานพระพุทธศาสนาอย่างสังเขป ประวัติความสำคัญของวัด และการปฏิบัติตนเมื่อเข้าไปในบริเวณวัด วัฒนธรรมและประเพณีที่นำของของไทย ประวัติความสำคัญของสถานที่ที่นำเสนอสำหรับนักท่องเที่ยว ชาวและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และชาวทั่วไป

ส. 028 ปัญหาระหว่างประเทศ (1-0-1)

ให้ศึกษาประเทศ ตลอดจนองค์การต่าง ๆ ซึ่งอาจจะมีปัญหาเกี่ยวข้องกับประเทศไทย

มีข้อนำดังเกตุว่า เนื้อหาบางส่วนของวิชา ส. 027 และวิชา ส.028 เคยจัดไว้ใน กลุ่มวิชาหน้าพิลเมืองมาก่อน หรือ ส. 023 ส. 024 และ ส. 025 ก็มีการ นำเนื้อหาของภูมิศาสตร์เข้ามาหลอมไว้ด้วย เพราะการจัดวิชาในระดับชั้นที่สูงขึ้นมา นิยมจัดเป็นหัวข้อ (Topics) มากขึ้นโดยเฉพาะในกลุ่มวิชาเลือก

ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า ในค่นปี พ.ศ. 2517 ก.ป.ส. ได้ตั้งคณะกรรมการปรับปรุงหลักสูตรประถมศึกษาชั้นค่นหนึ่ง นอกเหนือไปจากคณะกรรมการปรับปรุงหลักสูตรมัธยมศึกษา ซึ่งได้ดำเนินงานต่อเนื่องกันมาโดยลำดับตามขั้นตอนของ วิชาการพัฒนาหลักสูตร ดังปรากฏอยู่ในค่นนำของหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ว่า ได้รวบรวมความคิดเห็นจากรายงานการวิจัยและแหล่งต่าง ๆ มากำหนด จุดหมาย หลักการและโครงสร้างของหลักสูตรประถมศึกษาชั้น แล้วตั้งคณะปฏิบัติงาน ยกร่างหลักสูตรประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญค่นพัฒนาหลักสูตร การวัดผล จิตวิทยา เทคโนโลยีการศึกษา ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะวิชา ศึกษานิเทศก์ ครูทั้งที่มาจากภาค เอกชน ผู้แทนหน่วยราชการ องค์กรต่าง ๆ โดยมีเจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ เป็นผู้ประสานงานและเลขานุการ ยกร่างหลักสูตรที่แบ่งมวลประสบก การณ์เรียนรู้ออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มทักษะ กลุ่มสร้างเสริมประสบกการณ์ชีวิต กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย และกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ โดยแบ่งคณะปฏิบัติ งานเป็น 4 กลุ่มตามโครงสร้างของเนื้อหาสาระนั้น ในระหว่างเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2517 - สิงหาคม พ.ศ. 2518 มีการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ มา ประกอบการพิจารณาการยกร่างหลักสูตรทุกขั้นตอน แล้วพิจารณาปรับปรุงแก้ไข โดย เชิญบุคคลที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ผู้เชี่ยวชาญในวิชาการต่าง ๆ ทั้งฝ่ายวิชาการศึกษาและ วิชาสามัญมาร่วมพิจารณาและให้ข้อเสนอแนะ จนกระทั่งยกร่างฉบับสุดท้ายสำเร็จลง ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2518 ในระหว่างเวลาเดียวกันนั้นเอง กรมวิชาการก็ได้ แต่งตั้งคณะทำงานจัดทำแผนการสอนกลุ่มวิชาทั้ง 4 โดยขยายจากหลักสูตรเพื่อนำไป ทดลองใช้ก่อน ในชั้นประถมปีที่ 1-2 เป็นเวลา 2 ปี ได้รับความร่วมมือจากกรม-สามัญศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน สำนักงานปลัดกระทรวง-ศึกษาธิการ เทศบาลและองค์กรบริหารส่วนจังหวัด เลือกรโรงเรียนทดลองใช้ หลักสูตรนี้รวมทั้งสิ้น 65 โรงเรียนทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค โดยค่อย ๆ ทำแผน

การสอนนำไปทดลองทยอยขึ้นไปเรื่อย ๆ จนครบถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และในระหว่างปี พ.ศ. 2520 กรมวิชาการยังได้วิเคราะห์และหลอมสาระสำคัญของแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติระยะที่ 4 (2520 - 2524) ตลอดจนนโยบายของรัฐบาลขณะนั้นไว้ในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 นี้ด้วย หลังจากนั้นจึงได้เสนอกระทรวงศึกษาธิการผ่านคณะกรรมการดำเนินงานปรับปรุงหลักสูตร ซึ่งได้รับอนุมัติให้ใช้ได้ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2520 โดยให้เริ่มใช้ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ก่อนนับแต่ปีการศึกษา 2521 แล้วทยอยขึ้นไปจนครบทุกชั้นในปีการศึกษา 2526 นับได้ว่าเป็นหลักสูตรที่จัดทำขึ้นอย่างละเอียดลออทุกชั้นตอนตามหลักวิชาการพัฒนาหลักสูตรและใช้บุคคลจากวงการต่าง ๆ และระดับต่าง ๆ มาร่วมบัญญัติความคิด กำลังแรงและความอดทนร่วมกันอย่างมากมายนับว่าครั้งใด ๆ ในประวัติการศึกษาของไทย

สำหรับหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น คณะกรรมการดำเนินงานปรับปรุงหลักสูตรได้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่งในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2518 ทำหน้าที่พิจารณาโครงร่างหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.ศ. 1-3) "เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน" มีนายวิเวก ปางพุดพิงศ์ เป็นประธาน นายพะยอม แก้วกำเนิด เป็นรองประธาน และนายวิชัย ตันศิริ เป็นกรรมการและเลขานุการในการยกร่างหลักสูตรฉบับใหม่นี้ คณะกรรมการฯ ได้ใช้หลักสูตร พ.ศ. 2503 และหลักสูตรของโครงการโรงเรียนมัธยมแบบประสมเป็นพื้นฐาน จัดทำจุดหมายหลักการ โครงสร้าง รายละเอียดเนื้อหาวิชาและระเบียบการวัดผลเสร็จเรียบร้อยแล้ว จัดประชุมผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษาและผู้อำนวยการสาขาวิชาต่าง ๆ มาร่วมพิจารณาโครงร่างหลักสูตรเพื่อเป็นข้อมูลนำไปปรับปรุงแก้ไขก่อนนำเสนอให้ประกาศใช้ได้ทันปีการศึกษา 2520 ที่น่าสนใจคือ หลักสูตรฉบับนี้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของหลักสูตรใหม่ โดยจัดหมวดวิชาต่าง ๆ เป็น 3 ประเภทได้แก่ วิชาบังคับ บังคับเลือก วิชาเลือกสามัญและหรือวิชาชีพ และนำระบบหน่วยกิตเข้ามาใช้เช่นเดียวกับหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ.

2518¹ แต่หลักสูตรฉบับนี้ไม่ทันได้ประกาศใช้ เนื่องจากกระทรวงศึกษาธิการได้เตรียมการที่จะประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับใหม่ ต่อมาในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2520 กระทรวงศึกษาธิการได้รับปรุงคณะอนุกรรมการฯ ใหม่ มีอธิบดี-กรมวิชาการเป็นประธานและผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาหลักสูตรเป็นกรรมการและเลขานุการ และได้ตั้งคณะกรรมการอำนวยการปฏิบัติงานยกร่างหลักสูตรและจัดการเรียนระดับมัธยมศึกษาอีกคณะหนึ่งซึ่งได้แต่งตั้งคณะผู้ทำงานปรับปรุงหลักสูตรประจำหมวดวิชาต่าง ๆ อีก 14 กลุ่มเพื่อให้ทันใช้ในปีการศึกษา 2521 ให้สอดคล้องกับชั้นเรียนใหม่ที่มีความต่อเนื่องกับระดับการศึกษาและประเภทการศึกษาอื่น ๆ กับนโยบายที่กำหนดไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 โดยในปีแรก ให้ใช้หลักสูตรใหม่นี้เฉพาะชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 (ม.1) แล้วค่อยทยอยขึ้นไปจนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 (ม.3) ในปีการศึกษา 2523² (และในระหว่างปลายปี พ.ศ. 2522 ถึงกลาง พ.ศ. 2523 คณะอนุกรรมการปรับปรุงหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลายก็ได้แต่งตั้งคณะทำงานกลุ่มต่าง ๆ ขึ้นยกร่างหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 ขึ้นเพื่อให้ประกาศและมีผลบังคับใช้ในปีการศึกษา 2524 โดยในปีแรกให้ใช้หลักสูตรเฉพาะชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 (ม.4) ก่อนแล้วทยอยขึ้นไปจนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 (ม.6) ในปีการศึกษา 2526 ซึ่งจะเป็นปีที่หลักสูตรการศึกษาทุกระดับมีผลบังคับใช้ครบทุกชั้นเรียน (ป.1-6, ม.1-6) สอดคล้องกับประกาศของกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องการกำหนดการเปลี่ยนระดับชั้นเรียนและการ

¹ กรมวิชาการ, ศูนย์พัฒนาหลักสูตร, เอกสารประกอบการพิจารณา หลักสูตรและระเบียบวัดผลประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2520 ระหว่างวันที่ 2-6 กุมภาพันธ์ 2519 ณ ห้องประชุมตึกศูนย์วัสดุการศึกษา (อัสสัมชัญ).

² กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2520), หน้า (2) - (4), 245 - 259.

ใช้หลักสูตรใหม่ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2520¹ ถัดนับเวลาจาก พ.ศ. 2517 - 2523 ซึ่ง เป็นปีที่ประกาศใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 จะเห็น ว่า การจัดทำหลักสูตรใหม่นี้กินเวลาถึง 7 ปี แท้ก็ใช้หลักสูตรที่มีลักษณะร่วมกันทุกระดับ การศึกษา ในแง่องค์ประกอบของหลักสูตร อันได้แก่ การกำหนด หลักการ จุดหมาย โครงสร้างและเนื้อหา การเรียนการสอน เวลาเรียน หรือเกณฑ์การใช้หลักสูตร ตลอดจนการวัดและประเมินผล การจัดทำวัสดุเอกสารประกอบหลักสูตรต่าง ๆ อันได้แก่ คู่มือการใช้หลักสูตร คู่มือการสอนหรือแผนการสอน คู่มือครูในหมวดหรือกลุ่มวิชาต่าง ๆ แบบเรียน เป็นต้น นับว่าเป็นหลักสูตรที่มีความพร้อม หรือความสมบูรณ์มากกว่าหลักสูตรใด ๆ ที่ผ่านมา)

ในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ผู้จัดทำได้แบ่งหมวดประสบการณ์ ออกเป็น 4 กลุ่ม แต่ละกลุ่มได้นำเอาเนื้อหาสาระของสาขาวิชากรต่าง ๆ มาหลอม รวมกันเป็นแบบบูรณาการหรือสหวิทยาการ (Integrated or interdisciplinary) และเพื่อให้ผู้ใช้หลักสูตรสามารถยืดหยุ่นได้ตามพัฒนาการของเด็กและความเหมาะสมของท้องถิ่นเป็นสำคัญ จึงได้จัดกลุ่มประสบการณ์เหล่านี้เป็น 3 ช่วง ช่วงละ 2 ปี คือ ประถมปีที่ 1-2 ประถมปีที่ 3 - 4 และประถมปีที่ 5-6 ซึ่ง เนื้อหาที่นั้นอาจจะพัฒนา เปลี่ยนแปลงได้ ส่วนอัตราเวลาเรียนของหมวดประสบการณ์ในแต่ละระดับชั้น ได้กำหนดไว้โดยประมาณดังนี้ คือ กลุ่มทักษะ ชั้น ป.1-2 ร้อยละ 50 ป. 3-4 ร้อยละ 35 และ ป.5-6 ร้อยละ 25 ของเวลาเรียนทั้งหมด กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ชั้น ป.1-2 ประมาณร้อยละ 15 ป.3-4 ร้อยละ 20 และ ป.5-6 ร้อยละ 25 ของเวลาเรียนทั้งหมด กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ชั้น ป.1-2 ประมาณร้อยละ 15 ป. 3-4 ร้อยละ 20 และ ป.5-6 ร้อยละ 25 ของเวลาเรียนทั้งหมด กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ชั้น ป.1-2 ประมาณร้อยละ 25 ป. 3-4 ร้อยละ 25 และ ป.5-6 ร้อยละ 20 ของเวลาเรียนทั้งหมด กลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ ชั้น ป.1-2 ร้อยละ 10 ป. 3-4 ร้อยละ 20 และ ป.5-6 ร้อยละ 30² การจัดเวลาเรียนจัดเป็นคาบ (Periods) คาบละ

¹กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์ 2523), หน้า 2-4, 345-372.

²กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2520), (3) - (5).

20 นาที การเรียนการสอนประวัติศาสตร์ในหลักสูตรนี้ส่วนใหญ่จะนำมาหลอมรวมอยู่ในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ซึ่งกล่าวถึงปัญหาและความต้องการของมนุษย์ในด้านต่าง ๆ เพื่อความดำรงอยู่และการดำเนินชีวิตที่ดี "ประสบการณ์ที่จัดในกลุ่มนี้เกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของคนไทยทั้งอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ทางด้านอนามัย ประชากร การเมือง การปกครอง สังคม ศาสนา วัฒนธรรม เศรษฐกิจ เทคโนโลยี สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และการติดต่อสื่อสาร ฯลฯ" ดังนั้นจุดประสงค์ทั่วไปของกลุ่มนี้จึงได้แก่ การมุ่งให้ผู้เรียนมีความเข้าใจพื้นฐานและปฏิบัติตนให้ถูกต้องเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยส่วนบุคคลและชุมชน มีความรู้พื้นฐานและความสามารถพอที่จะดำรงชีวิตได้ สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมที่กำลังเปลี่ยนแปลง นำความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคมได้ มีความเข้าใจและเลื่อมใสการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ตระหนักในหน้าที่ความรับผิดชอบตามขอบเขตแห่งสิทธิเสรีภาพส่วนตนและผู้อื่น เข้าใจหลักการอยู่ร่วมกันในสังคมและปฏิบัติตามหลักการที่ตนเชื่อมั่นได้ รู้จักหลีกเลี่ยงจากสิ่งเสพติดและประการสุดท้ายให้ภูมิใจในความเป็นไทย และเป็นเอกราชของชาติ¹

ส่วนการจัดเนื้อหา ในชั้นเรียนต้น ๆ จะเป็นประสบการณ์ที่ใกล้ตัวเด็กมากที่สุด แล้วค่อยขยายไกลออกไปจากตัวเด็กในชั้นสูงขึ้นไป (Child-centered) และเนื้อหาจะมีลักษณะที่ต้องเรียนละเอียด และเฉพาะเรื่องมากขึ้น การจัดเนื้อหาจัดเป็นหน่วย มีทั้งหมด 12 หน่วยด้วยกันในชวตต่าง ๆ ดังนี้²

¹ กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521, หน้า 176.

² กรมสามัญศึกษา, หน่วยศึกษานิเทศก์, คู่มือศึกษานิเทศก์ : การใช้หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 (หน่วยศึกษานิเทศก์, กรมสามัญศึกษา, 2521), หน้า 92-93.

ลำดับ	ชื่อหน่วย	ช่วง		
		ป.1-2	ป.3-4	ป.5-6
1.	สิ่งที่มีชีวิต	×	×	×
2.	ชีวิตในบ้าน	×	×	×
3.	สิ่งที่อยู่รอบตัวเรา	×	×	×
4.	ชาติไทย	×	×	×
5.	ชาวเหตุการณ์และวันสำคัญ	×	×	×
6.	การทำมาหากิน		×	×
7.	พลังงานและสารเคมี		×	×
8.	จักรวาลและอวกาศ		×	×
9.	ประเทศเพื่อนบ้าน			×
10.	การสื่อสารและคมนาคม			×
11.	ประชากรศึกษา			×
12.	การเมืองการปกครอง			×

การจัดทำหลักสูตรเนื้อหาของแต่ละหน่วย ผู้จัดทำได้กำหนดสภาพ/ปัญหาและความต้องการของหน่วย แล้วจึงกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้เป็นพฤติกรรมที่พึงปรารถนา ความคิดรวบยอดตามรายการเนื้อหาสาระที่แบ่งออกเป็นหน่วยย่อย ๆ เมื่อพิจารณาถึงแต่เฉพาะเนื้อหาของประวัติศาสตร์ในหน่วยต่าง ๆ ตามระดับชั้น จะปรากฏรายการดังต่อไปนี้ คือ¹

¹ กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521, หน้า 177 - 278.

- ป. 1-2 - ประวัติของโรงเรียน ประวัติและสถานที่สำคัญของชุมชน (ถ้ามี)
(หน่วย 3)
- ประวัติความเป็นมาของชาติไทยที่อยู่ในแหลมทองอย่างย่อ (หน่วย 4)
 - ประวัติความเป็นมาและความสำคัญของวันสำคัญที่ควรทราบ (หน่วย 5)
- ป. 3-4 - ประวัติของจังหวัดของเรา โบราณสถาน โบราณวัตถุ และมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น (หน่วย 3)
- ความเป็นมาของชาติไทย (สมัยสุโขทัย ตั้งแต่ถิ่นฐานของไทยก่อนสมัยสุโขทัย การตั้งอาณาจักร การปกครอง ลักษณะสังคม ความเจริญทางเศรษฐกิจ และวัฒนธรรมสมัยสุโขทัย ความสัมพันธ์กับต่างประเทศและกรุงศรีอยุธยา ความเสื่อมของอาณาจักรสุโขทัย (หน่วย 4)
 - ความสำคัญและบทบาทของพระมหากษัตริย์ไทยในอดีต (เริ่มจากสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ กรุงธนบุรี กรุงศรีอยุธยา และสุโขทัยตามลำดับ) (หน่วย 4)
- ป. 5-6 - ประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ (การตั้งกรุงศรีอยุธยา ลักษณะการปกครอง เศรษฐกิจและสังคม เน้นในสมัยพระเจ้าอู่ทอง สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช การเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1-2 และการกู้เอกราช
- ศิลปวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับต่างประเทศสมัยกรุงศรีอยุธยา
 - การตั้งกรุงธนบุรี การกู้อิสรภาพและการสงครามกับพม่า
 - การตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ ลักษณะการปกครอง การติดต่อกับต่างประเทศ การเศรษฐกิจและสังคมสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น
 - การปฏิรูปประเทศในรัชกาลที่ 4, 5, 6 การเปิดประเทศติดต่อกับตะวันตก ในรัชกาลที่ 4, 5 เน้นการดำเนินนโยบายจัดซื้อจัดขายและประสานประโยชน์
 - ความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง การปกครอง การเศรษฐกิจในรัชกาลที่ 7
 - ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางศิลปะ วรรณคดี ขนบธรรมเนียมประเพณี ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ อิทธิพลของตะวันตกในความเปลี่ยนแปลงศิลปะ วรรณคดี และขนบธรรมเนียมประเพณี
 - บุคคลสำคัญ 6 คน ให้อธิบายเป็นใคร อยู่สมัยใด และมีผลงานสำคัญอย่างไร
 - โบราณสถานและโบราณวัตถุสำคัญ ให้เข้าใจว่าสิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องบอกถึงความเจริญในแต่ละยุคแต่ละสมัยของชาติ เป็นหลักฐานสำคัญช่วยให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ของชาติ) (หน่วย 4)

สำหรับหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 ผู้จัดทำไว้วาง
 หลักการไว้ว่า หลักสูตรฉบับนี้เป็นหลักสูตรที่ให้การศึกษารอบด้าน อันเป็นพื้นฐานสำหรับ
 การประกอบสัมมาชีพตามความถนัด ความสนใจ ที่โรงเรียนสามารถจัดโครงการ
 เรียนหรือแผนการเรียนให้จบในตัวเองได้ หรือเป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาต่อ เป็น
 หลักสูตรที่มุ่งพัฒนาบุคลิกภาพ และเปิดโอกาสให้เด็กวัยรุ่นได้ค้นคว้าหาความรู้ ความ
 สนใจ และความถนัดของตน โดยให้ผู้เรียนมีความรู้ทั้งวิชาสามัญ และวิชาชีพที่เหมาะ
 สม สามารถสนองความต้องการของท้องถิ่นทางด้านอาชีพ เปิดโอกาสให้ผู้เรียน
 สามารถศึกษาหาความรู้และทักษะจากแหล่งวิทยาการและสถานประกอบการต่าง ๆ ได้
 ดังนั้นการจัดโครงสร้างของหลักสูตรด้านเนื้อหาสาระ จะแบ่งออกเป็นกลุ่มวิชาต่าง ๆ
 5 กลุ่ม คือ ภาษา วิทยาศาสตร์ - คณิตศาสตร์ สังคมศึกษา พัฒนาบุคลิกภาพ การงาน
 และอาชีพ โดยแบ่งออกเป็นประเภทวิชาบังคับกับวิชาเลือกในระบบหน่วยกิตหรือหน่วย
 การเรียน วิชาใดมีเวลาเรียน 4 คาบต่อสัปดาห์ต่อภาคเรียน ให้มีค่าเป็น 2 หน่วย
 การเรียน เกณฑ์การจบหลักสูตร ผู้เรียนต้องได้หน่วยการเรียนไม่ต่ำกว่า 90 หน่วย
 เป็นวิชาบังคับ 75 หน่วย วิชาเลือกอย่างน้อย 24 หน่วย และจะต้องผ่านวิชาบังคับ
 ภาษาไทยและสังคมศึกษาจึงจะจบหลักสูตรได้ การจัดเวลาเรียนแบ่งออกเป็นคาบ ๆ
 ละ 50 นาที สำหรับภาคเรียนใหม่แบบทวิภาคและมีภาคฤดูร้อนได้อีกตามความเห็นสมควร
 ดังปรากฏในตารางโครงสร้าง ดังนี้¹

¹ กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521
 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2520), หน้า 1,3-5.

กลุ่มวิชา	จำนวนคาบต่อสัปดาห์ต่อปี					
	ม.1		ม.2		ม.3	
	บังคับ (ไม่เกิน)	เลือก (ไม่เกิน)	บังคับ (ไม่เกิน)	เลือก (ไม่เกิน)	บังคับ (ไม่เกิน)	เลือก (ไม่เกิน)
1. <u>ภาษา</u>						
ภาษาไทย	4	—	4	2	4	4
ภาษาต่างประเทศ *	—	6	—	6	—	8
2. <u>วิทยาศาสตร์-คณิตศาสตร์</u>						
วิทยาศาสตร์	4	—	4	—	4	—
คณิตศาสตร์	4	—	4	—	—	6
3. <u>สังคมศึกษา</u>	5	—	5	—	5	4
4. <u>พัฒนาศิลปศึกษา</u>						
พลานามัย	3	2	3	2	3	4
ศิลปศึกษา	2	2	2	4	—	6
กิจกรรมต่าง ๆ	1	—	1	—	1	—
5. <u>การงานและอาชีพ</u>						
การงาน	4	—	4	—	4	—
อาชีพ	—	6	—	6	—	12
	27	6	27	6	21	12
	33		33		33	

* นักเรียนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-2 จะเลือกเรียนได้ภาษาเดียวในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 อาจเลือกได้ 2 ภาษา

วไล ฌ ป้อมเพชร ประธานคณะกรรมการผู้จัดทำหนังสือเรียนและคู่มือ การสอนวิชาสังคมศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 และเป็นหนึ่งใน คณะทำงานปรับปรุงหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น กลุ่มวิชาสังคมศึกษาได้กล่าวว่าใน การร่างหลักสูตรและการทำสื่อการเรียน คณะกรรมการได้ยึดจุดประสงค์ของหลักสูตรฉบับนี้เป็นหลัก อันมีสาระสำคัญดังนี้คือ "เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองดีและ คุณสมบัติอันพึงประสงค์ของสังคมไทย" ให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ" พื้นฐาน ในเรื่องเกี่ยวกับสังคม" ตามความเหมาะสมกับวัยและระดับชั้น ให้ผู้เรียนได้ "พัฒนาทักษะและความสามารถในการคิด ตัดสินใจ และแก้ปัญหาในเรื่องต่าง ๆ ที่ เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม" และให้ผู้เรียน "สามารถนำความรู้ไปใช้ ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตทั้งในปัจจุบันและอนาคตได้อย่างเหมาะสม" นอกจากนี้ คณะกรรมการยังได้รับนโยบายจากกรมวิชาการ นำเอาวิธี "บูรณาการ" (Interpretation) มาใช้ในการจัดเนื้อหาสาระของหมวดวิชาสังคมศึกษา โดยนำเอา วิชาการต่าง ๆ ในสาขาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 7 วิชา คือ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมือง ศิลปกรรม สังคมวิทยา ประชากรศึกษาและสิ่งแวดล้อม เศรษฐศาสตร์มาหลอมรวมกัน เรียกว่า "สังคมศึกษา" โดยไม่แยกเนื้อหาออกเป็น รายวิชาเอกเทศในกลุ่มสังคมศึกษา ดังเช่นที่ปรากฏในหลักสูตรสังคมศึกษา พ.ศ. 2503 และ พ.ศ. 2520 ซึ่งมีเพียง 4 วิชา ทำให้การเรียนสังคมศึกษาของ หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นฉบับนี้มีขอบเขตกว้างขวางขึ้นกว่าเดิม และโดยยึดหลัก ว่า ผู้เรียนควรได้เริ่มเรียนสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวก่อน แล้วจึงค่อย ๆ ขยายขอบเขต ความรู้และประสบการณ์ออกไปหาเรื่องที่อยู่ไกลตัว นั่นคือนักเรียนควรได้ทำความ รู้จักตนเองให้ดีเสียก่อน แล้วจึงรู้จักเพื่อนบ้าน หรือชุมชนที่อยู่ใกล้ตัวออกไป คณะ กรรมการฯ จึงได้ตั้งหัวเรื่อง (Theme) สำหรับบูรณาการเนื้อหาวิชาสังคมศึกษาของ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 (ม.1) ว่า เรื่อง "ประเทศของเรา" ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 (ม. 2) เรื่อง "เพื่อนบ้านของเรา" และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 (ม.3) เรื่อง "โลกของเรา" เพื่อให้เนื้อหาสาระที่บรรจุอยู่ในหลักสูตรมีความสัมพันธ์กันทั้งใน แนวนอนและแนวตั้ง อย่างไรก็ตาม การบูรณาการเนื้อหาของวิชาสังคมศึกษาครั้งนี้ ก็ยังนับว่า

เป็นเพียงการบูรณาการที่ยังคงยึดถือแนวการแบ่งแยกวิชาการในสาขาสังคมศึกษาตามแบบเดิมอยู่ กล่าวคือ เป็นบูรณาการในเนื้อหา แนวคิดและขั้นตอนอย่างกว้าง ๆ แยกการเสนอเรื่องนั้นยังคงรักษาระเบียบวิธีการหรือกระบวนการเสนอเรื่องของแต่ละแขนงวิชา จะเป็นประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ รัฐศาสตร์ จริยศาสตร์ ประชากรศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ หรือสังคมวิทยาก็ตาม ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสคุ้นเคยกับระเบียบวิธีของแต่ละแขนงวิชาในสาขาสังคมศึกษาไปบ้าง¹

และในการจัดหลักสูตรและหนังสือเรียนสังคมศึกษาในระดับนี้ทั้ง 3 รายวิชานั้น คณะกรรมการฯ ได้ใช้ประวัติศาสตร์เป็นแกน

การใช้ประวัติศาสตร์เป็นแกนนั้น เพราะพิจารณาเห็นว่า วิชาประวัติศาสตร์มีลักษณะ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับรายวิชาอื่น ๆ แทบทุกสาขาในกลุ่มสังคมศึกษา โดยเฉพาะวิชาทางด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ดังนั้นหากใช้ประวัติศาสตร์เป็นแกนก็จะสามารถใช้ประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือหรือเป็นศูนย์กลางในการเชื่อมโยงหรือเกาะเกี่ยวกิจกรรมทางด้านสังคมและมนุษยศาสตร์ด้วยกันได้ดีกว่าวิชาอื่น อีกประการหนึ่งการเริ่มต้นเรียนเรื่องราวจากอดีตไปหายุคปัจจุบัน ย่อมทำให้ผู้เรียนในวัยนี้สามารถเข้าใจและมองเห็นพัฒนาการต่าง ๆ ได้ดี จึงเป็นการง่ายสำหรับเด็กในการเรียนรู่มากกว่าที่จะเริ่มต้นจากปัจจุบันไปหาอดีต หากใช้วิชาอื่นเป็นแกน โดยเฉพาะวิชาภูมิศาสตร์ก็จำเป็นต้องเริ่มจากปัจจุบัน ซึ่งจะทำให้การเรียนวิชาในลักษณะบูรณาการเป็นสิ่งที่ค่อนข้างยากสำหรับเด็กในระดับมัธยมต้น ซึ่งอายุไม่มากนักควย²

¹วไล ฌ ป้อมเพชร, "ปัญหาและข้อเสนอแนะบางประการเกี่ยวกับการใช้หนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาตามหลักสูตรพุทธศักราช 2521" ใน การสัมมนาอาจารย์ผู้สอนวิชาการสอนสังคมศึกษาในระดับมัธยมศึกษา 25-27 มกราคม 2523 ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (เอกสารอัครสาลี).

²เรื่องเดียวกัน.

นอกจากนั้น ยังชี้แจงเพิ่มเติมว่า ในการเรียบเรียงหนังสือแต่ละชั้นจาก ม. 1-3 ไขหลักในการเรียงลำดับความคิดติดต่อกันในตัวช่วย เป็นต้นว่า เรียงลำดับจาก เรื่องที่ใกล้เคียงตัวไม่ซับซ้อนมากนักใน "ประเทศของเรา" ไปถึงเรื่องที่ซับซ้อนและ กว้างขวางยิ่งขึ้นใน "เพื่อนบ้านของเรา" และ "โลกของเรา" ตามลำดับ หรือ อาจมองว่า เป็นการเรียงลำดับจากการทำความเข้าใจตัวคนจากรากฐานทาง ประวัติศาสตร์ ไปจนถึงการเข้าใจตัวคนในสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ทางสังคม เศรษฐกิจการเมือง และกรอบแนวของวัฒนธรรม ความคิดและจิตใจที่ซับซ้อนและ ละเอียดอ่อนยิ่งขึ้น ดังนั้นครูผู้สอนจึงควรใช้หนังสือแบบเรียนดังกล่าว เรียงตาม ลำดับก่อนหลัง ตามที่ปรากฏในหนังสือก็จะสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของคณะกรรมการฯ ผู้จัดทำได้ดีที่สุด¹

การกำหนดโครงสร้างของวิชาสังคมศึกษา ที่เป็นวิชาบังคับจะเป็นหัว-เรื่องละ 2 รายวิชา คือ ส 101 ประเทศของเรา ส 102 ประเทศของเรา สำหรับชั้น ม.1 ส 203 เพื่อนบ้านของเรา ส 204 เพื่อนบ้านของเรา สำหรับชั้น ม.2 ส 305 โลกของเรา ส 306 โลกของเรา สำหรับชั้น ม.3 แต่ละ รายวิชาใช้เวลาเรียน 5 คาบ/สัปดาห์/ภาค หรือ 2.5 หน่วยการเรียน ส่วนวิชา เลือกในชั้น ม. 3 กำหนดให้เลือกได้ไม่เกิน 4 คาบ/สัปดาห์ หรือ 2 รายวิชา ๓ ละ 1 หน่วยการเรียน วิชาเลือกจัดไว้ 11 รายวิชา เช่น สังคมและวัฒนธรรม-ไทย เศรษฐศาสตร์ทั่วไป กฎหมายในชีวิตประจำวัน การอนุรักษ์ทรัพยากร-ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประชากรศึกษา เป็นต้น และมีรายวิชาของประวัติ-ศาสตร์ 4 วิชา คือ ชีวิตและงานของบุคคลตัวอย่าง ประวัติศาสตร์ทั่วไป ประวัติศาสตร์ไทย 1 และประวัติศาสตร์ไทย 2

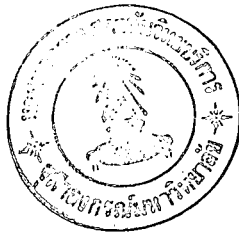
¹วไล ฌ บ่อมเพชร, "ปัญหาและข้อเสนอแนะบางประการเกี่ยวกับการใช้หนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา ตามหลักสูตร พุทธศักราช 2521," (เอกสารอัครสำเนา).

มีข้ออ้างสังเกตว่า วิธีการเขียนหลักสูตรรายวิชาของคณะผู้จัดทำ จะขึ้น
ต้นควยรหัสวิชา ชื่อวิชา อัตราเวลาเรียน หน่วยการเรียนรู้ แล้วจึงเป็นจุดประสงค์
ของรายวิชานั้น ๆ พร้อมกับคำอธิบายรายวิชาเป็นข้อ ๆ เพราะฉะนั้น ถ้าพิจารณา
แล้วตั้งเนื้อหาส่วนที่เป็นประวัติศาสตร์ในวิชาบังคับและวิชาเลือกออกมา อาจทำได้
ดังนี้¹

วิชาบังคับ

- ชั้น ม.1 - ประวัติศาสตร์ของชนชาติไทย ตั้งแต่ยุคแรก ๆ จนถึงสมัยสุโขทัย
- โครงสร้างของสังคมไทย รวมทั้งการสร้างสมวัฒนธรรมที่มีมาตั้งแต่
อดีตจนถึงปัจจุบัน
- ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา
- ชั้น ม. 2 - อารยธรรมของประเทศในทวีปเอเชียอย่างกว้าง ๆ
- อารยธรรมและประวัติศาสตร์สังเขปของกลุ่มประเทศในภูมิภาคเอเชีย
ตะวันออกเฉียงใต้
- ประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยาในหัวข้อลักษณะการเมือง การปกครอง
สังคมและเศรษฐกิจ รวมทั้งความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมและ
ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน
- ชั้น ม. 3 - ประวัติศาสตร์สังเขปของภูมิภาคนอกเขตทวีปเอเชียอันได้แก่ ออสเตรเลีย
นิวซีแลนด์ แอฟริกา อเมริกาเหนือและอเมริกาใต้
- ประวัติศาสตร์ของชนชาติยุโรปและอเมริกา รวมทั้งวัฒนธรรม ขนบ-
ธรรมเนียมประเพณี การปกครอง เศรษฐกิจ อิทธิพลทางศาสนาและ
วิทยาการที่มีต่อการดำรงชีวิตของประชากรในยุโรปและอเมริกา
- ประวัติศาสตร์ประเทศไทยในสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ รวมทั้ง
ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศตะวันตก ตลอดจนอิทธิพล
ตะวันตกที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงของประเทศไทยทางด้านการเมือง การ
ปกครอง และวัฒนธรรม

¹ กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521,
หน้า 65-72, 76-78.

วิชาเลือกสำหรับชั้น ม.3

ชีวิตและงานของบุคคลตัวอย่าง - ชีวิตการทำงานและคุณธรรมของบุคคลทั่วไปที่ประสบความสำเร็จในการดำรงชีวิต งานและคุณธรรมของรัฐบาล นักการเมือง ทหาร และผู้อยู่ในวงการธุรกิจที่ท่าประโยชน์แก่สังคม ปรัชญาชีวิตของบุคคลที่ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมโดยมีความสุข ชีวิตการทำงาน และคุณธรรมของบุคคลที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมในทางวิชาการและการประดิษฐ์คิดค้น

ประวัติศาสตร์ทั่วไป - ประวัติศาสตร์และระบบการเมือง การปกครองของชนชาติในแหล่งความเจริญต่าง ๆ ของโลก การขยายตัวของชนชาติตะวันตกไปยังดินแดนส่วนต่าง ๆ ของโลก ภัยอิทธิพลของความก้าวหน้าทางวิทยาการ การสำรวจดินแดน การปฏิวัติทางการศึกษาและอุตสาหกรรม การเปลี่ยนแปลงของระบบการเมือง การปกครองในประเทศอังกฤษ สหรัฐอเมริกา และฝรั่งเศส การขยายตัวของแนวความคิดแบบประชาธิปไตย ลักษณะและปัญหาความขัดแย้งระหว่างประเทศ วัฒนธรรมวรรดินิยม สงครามโลกครั้งที่ 1 และ 2 วิธีแกปัญหาความขัดแย้งระหว่างประเทศขององค์การสหประชาชาติ ลักษณะและผลของการปฏิวัติทางเทคโนโลยีต่อสังคมสมัยใหม่

ประวัติศาสตร์ไทย 1 - ประวัติศาสตร์ของชนชาติไทย ตั้งแต่เริ่มแรกจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น รวมทั้งลักษณะการเมือง การปกครอง ตลอดจนระบบกฎหมายของไทยสมัยนั้น ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของไทยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น การติดต่อกับต่างประเทศจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ตัวอย่างในประวัติศาสตร์ไทยเกี่ยวกับบทบาทฐานะและความรับผิดชอบของคนกลุ่มต่าง ๆ ตลอดจนความสำนึกในคุณค่าและงานสร้างสรรคที่มีมาแต่อดีต

ประวัติศาสตร์ไทย 2 - ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศตะวันตกและประเทศอื่น ๆ ในภูมิภาคเอเชีย นับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา แนวทางการปฏิรูปประเทศ เน้นโดยเฉพาะของสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญ ความพยายามในการพัฒนาประเทศ ตัวอย่างในประวัติศาสตร์ไทยยุคใหม่เกี่ยวกับบทบาทฐานะและความรับผิดชอบต่อบ้านเมืองของคนกลุ่มต่าง ๆ ตลอดจนความสำนึกในคุณค่าและงานสร้างสรรคที่มีมาแต่อดีต

ส่วนหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 เป็นหลักสูตรเพื่อการศึกษ "ภายหลัง" จากมัธยมศึกษาตอนต้น มุ่งหมายให้ผู้เรียน ได้เลือกเรียนตามกลุ่มที่ตนถนัด สามารถ และสนใจ สามารถจะยึดเป็นอาชีพต่อไปได้ มุ่งฝึกให้มีประสบการณ์เพื่อให้เกิดความรู้ความชำนาญ ประกอบอาชีพได้หรือหากความรู้เพิ่มเติมหรือเห็นพื้นที่ในการศึกษาต่อ มุ่งให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาค้นเอง ฝึกไปในความรู้ความจริง เพื่อความงอกงามทางปัญญา ตระหนักและซาบซึ้งในคุณค่าของ ธรรมชาติศิลป -

วัฒนธรรมและงานสร้างสรรค์ของมนุษย์ มีคุณธรรมและความกล้าทางจริยธรรม
 รู้จักผสมผสานความรู้และการปฏิบัติให้สอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจ สังคม และการ
 ปกครอง รู้จักการเลือกพื้นวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เหมาะสมไปใช้ในการ
 พัฒนาท้องถิ่นและการดำรงชีวิต สามารถอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและสังคม ดังนั้น
 การจัดโครงสร้างของหลักสูตรจึงแบ่งออกเป็นวิชาบังคับ กับวิชาเลือก วิชาบังคับ
 เป็นวิชาที่ทุกคนต้องเรียน มีอยู่ประมาณ 1 ใน 3 ของวิชาทั้งหมดที่จะต้องเรียน
 ตามหลักสูตร แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ วิชาบังคับสามัญ จำนวน 24 หน่วยการเรียน
 โดยให้เรียนภาษาไทย สังคมศึกษา พลานามัย และวิทยาศาสตร์ กลุ่มวิชาละ
 6 หน่วยการเรียนเท่า ๆ กันทุกกลุ่ม กับวิชาบังคับที่เป็นพื้นฐานของวิชาอาชีพ
 จำนวน 12 หน่วยการเรียน โดยเลือกเอาสาขาใดสาขาหนึ่งจากวิชาช่าง-
 อุตสาหกรรม เกษตรกรรม คหกรรม พาณิชยกรรม ศิลปหัตถกรรม และศิลปะ-
 กรรม ซึ่งมี 6 กลุ่มวิชาด้วยกัน รวมเป็นวิชาบังคับที่ทุกคนต้องเรียน 36 หน่วย
 การเรียน ส่วนวิชาเลือกมีอยู่ประมาณ 2 ใน 3 ของวิชาทั้งหมด แบ่งเป็นวิชา
 เลือกตามแผนการเรียน ซึ่งให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนวิชาต่าง ๆ ตามความมุ่งหมาย
 ของแต่ละคนในด้านอาชีพหรือการศึกษาต่อในระดับสูงขึ้นไป กับวิชาเลือกเสรี
 เพื่อเสริมวิชาเลือกตามแผนการเรียนหรือสนองความสนใจพิเศษของแต่ละคน ราย
 วิชาที่ใช้เวลาเรียน 2 คาบ/สัปดาห์/ภาคเรียน มีค่าเท่ากับ 1 หน่วยการเรียน
 ดังนั้นโรงเรียนจะต้องจัดรายวิชาเลือกต่าง ๆ ให้สอดคล้องกันเป็นแผนการเรียนที่มี
 ทิศทางและจุดมุ่งหมายว่าผู้เรียนจะมุ่งเน้นไปในทางใด เช่น ทางศิลปศาสตร์หรือ
 ทางอาชีพการเกษตร เป็นต้น แล้วจึงอาจจัดวิชาเลือกเสรี โดยให้เลือกวิชาชีพ
 หรือวิชาสามัญในกลุ่มวิชาที่มีลักษณะแตกต่างเป็นอย่างอื่น เช่น ศิลปกรรม พลศึกษา
 เป็นต้น นักเรียนแต่ละคนจะมีแผนการเรียนของตน และแผนการเรียนทุกแผนจะ
 กำหนดจำนวนหน่วยเรียนทั้งหมดไว้เป็นจำนวนต่าง ๆ กัน อย่างต่ำที่สุดจะต้อง
 เรียน 84 หน่วยการเรียน จากเกณฑ์การจบหลักสูตรซึ่งกำหนดให้ต้องสอบได้หน่วย
 การเรียนทั้งสิ้น 75 หน่วยการเรียน ภายในเวลา 3 ปี หรือ 6 ภาคเรียนกับภาค
 ฤดูร้อนที่อาจจัดได้ตามความเหมาะสม ไม่ว่านักเรียนจะเลือกเรียนแผนใดก็ตาม
 ในตัวอย่างของแผนการเรียนที่เน้นภาษาอังกฤษ - สังคมศึกษา ได้กำหนดให้เรียน

อย่างน้อยภาคเรียนละประมาณ 31 คาบ/สัปดาห์ ในเวลา 3 ปี รวมเป็น 93 หน่วยการเรียนรู้ นักเรียนที่เลือกแผนการเรียนนี้ จะต้องเรียนให้ครบทั้ง 93 หน่วยการเรียนรู้ ซึ่งแยกเป็นวิชาบังคับสามัญ 24 หน่วยการเรียนรู้หรือ 48 คาบ วิชาบังคับพื้นฐานวิชาอาชีพ 12 หน่วยการเรียนรู้หรือ 24 คาบ วิชาเลือกตามแผนที่เน้นภาษาอังกฤษ 29 หน่วยการเรียนรู้หรือ 58 คาบ เน้นวิชาสังคมศึกษา 12 หน่วยการเรียนรู้หรือ 24 คาบ หมวดอื่น ๆ และวิชาเลือกเสรีอีก 16 หน่วยการเรียนรู้ หรือ 32 คาบ เป็นต้น¹

ในส่วนของกลุ่มวิชาสังคมศึกษา หลักสูตรนี้มีจุดประสงค์ให้ผู้เรียนรู้จักการดำรงชีวิตอยู่บนพื้นฐานแห่งคุณธรรมและจริยธรรมที่พึงประสงค์ของสังคมไทย รู้จักวิธีการเรียนรู้ คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาได้ มีความคิดสร้างสรรค์ มีความรู้ความเข้าใจและเห็นคุณค่าของธรรมชาติ วิทยาการ ศิลปวัฒนธรรม เข้าใจความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม การทำมาหากิน ภาระหนักในเรื่องสิทธิและหน้าที่ รู้จักใช้เสรีภาพในขอบเขตของกฎหมายและจริยธรรมมีความสำนึกในความเป็นไทย มีความรักชาติ รักประชาธิปไตย เสียสละเพื่อส่วนรวม เข้าใจปัญหาของประเทศและของโลก ตลอดจนมีความสำนึกในการเป็นส่วนหนึ่งของมนุษยชาติ² โครงสร้างของหลักสูตรสังคมศึกษาจึงประกอบด้วยวิชา ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ จริยธรรม สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ กฎหมาย และประชากรกับสิ่งแวดล้อม รวม 8 วิชาด้วยกัน นำมาหลอมและรวมกันอยู่อย่างหลวม ๆ แต่โดยแท้จริงแล้วเนื้อหาแยกกันอยู่อย่างค่อนข้างเอกเทศ แบ่งเป็นวิชาบังคับกับวิชาเลือก สำหรับวิชาบังคับมี 6 รายวิชา ๆ ละ 1 หน่วยการเรียนรู้ จัดไว้ให้เรียนชั้นละ 2 รายวิชา เช่น ในชั้น

¹ กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2523), หน้า 7-12; กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2523), หน้าคำแถลง, 7-15.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 137.

มัธยมศึกษาปีที่ 4 (ม.4) วิชา ส 401 สังคมศึกษา จะเป็นการรวมเนื้อหาของ สังคมวิทยา รัฐศาสตร์ และกฎหมาย ส 402 สังคมศึกษาจะเป็นเนื้อหาของ จริยธรรม ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 (ม.5) ส 403 สังคมศึกษา จะเป็นการรวมเนื้อหาของ ภูมิศาสตร์ ส 504 สังคมศึกษา เป็นเนื้อหาของเศรษฐศาสตร์ ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 (ม.6) ส 605 สังคมศึกษา เป็นเนื้อหาของประวัติศาสตร์ไทยและ สากลรวมกัน วิชาสุดท้าย ส 606 สังคมศึกษา เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับศาสนา เปรียบเทียบ จะเห็นได้ว่า ศาสนาและจริยธรรม มีส่วนอยู่ในหลักสูตรสังคมศึกษา กลุ่มวิชาบังคับถึง 2 ใน 6 ในขณะที่วิชาอื่น ๆ มีเพียง 1 ใน 6 หรือน้อยกว่านั้น ส่วนวิชาเลือก จัดไว้ให้เลือก 26 วิชา เป็นรายวิชาของภูมิศาสตร์ 5 วิชา ประวัติศาสตร์ 11 วิชา รัฐศาสตร์ 2 วิชา จริยธรรม 2 วิชา สังคมวิทยา 1 วิชา เศรษฐศาสตร์ 2 วิชา กฎหมาย 1 วิชา ประชากรและสิ่งแวดล้อม 2 วิชา แสดงว่า ส่วนของประวัติศาสตร์ในหลักสูตรวิชาบังคับกลุ่มสังคมศึกษา มีเพียง 1 ใน 6 แต่ไปเปิดโอกาสให้เรียนได้มากขึ้นในหมวดวิชาเลือก ซึ่งมีลักษณะการจัดเนื้อหาดังต่อไปนี้¹

วิชาบังคับ

ส 605 สังคมศึกษา

- ความหมาย ความสำคัญ และการจำแนกสาขาสำคัญ ๆ ของประวัติศาสตร์
- หลักเบื้องต้นของวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ โดยคำนึงถึงประเภท การตีความและความหมายของข้อมูลทางประวัติศาสตร์
- โครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงรัตนโกสินทร์
- โครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และศิลปวัฒนธรรมไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 จนถึงปัจจุบัน
- วิวัฒนาการและความสัมพันธ์ระหว่างวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีกับการพัฒนาสังคม โดยเน้นขั้นตอน และผลของการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งแรกเป็นต้นมา

¹ กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524, หน้า 138-169.

- การพัฒนาแนวความคิดประชาธิปไตยในอังกฤษ ฝรั่งเศส และสหรัฐอเมริกา
ที่ไทยเรารับเป็นแบบอย่างมาจนทุกวันนี้
- งานสร้างสรรค์ทางศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญของมนุษย์ในยุคต่าง ๆ ที่สะท้อน
ภาพของสังคมในสมัยนั้น ๆ,
- ปัญหาและความขัดแย้งระหว่างประเทศในปัจจุบัน และบทบาทขององค์การ
ระหว่างประเทศ ในการพยายามที่จะรักษาสันติภาพของโลก

วิชาเลือก มี 11 วิชา ได้แก่

- ส 021 หลักฐานประวัติศาสตร์ในประเทศไทย
- ส 022 เอเชียตะวันออกในโลกปัจจุบัน
- ส 023 เอเชียใต้ในโลกปัจจุบัน
- ส 024 ยุโรปสมัยใหม่
- ส 025 ประวัติศาสตร์รัสเซีย
- ส 026 ประวัติศาสตร์อเมริกา
- ส 027 ประวัตินักคิดที่สำคัญของโลก
- ส 028 ประวัตินักวิทยาศาสตร์และนักประดิษฐ์ที่
สำคัญของโลก
- ส 029 วิวัฒนาการคมนาคมขนส่งและการสื่อสาร
- ส 0210 ประวัติสังคมและวัฒนธรรมไทย
- ส 0211 เหตุการณ์ปัจจุบัน

วิธีการเขียนรายละเอียดของแต่ละรายวิชา ก็เช่นเดียวกับหลักสูตรชั้นมัธยมศึกษา
ตอนต้น คือ ประกอบด้วยจุดประสงค์ของรายวิชาและคำอธิบายรายวิชาเป็นข้อ ๆ

จะเห็นว่า ความเปลี่ยนแปลงของประเทศทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ
สังคม - การศึกษาและวิชาการด้านการพัฒนาหลักสูตรในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา ทำให้
ในที่สุด ประเทศไทยเราก็สามารถจัดทำหลักสูตรการศึกษาในทุกระดับได้อย่างค่อนข้าง
ทันสมัย ทั้งในด้านการจัดการ ขั้นตอนของการจัดทำหลักสูตร การจัดรูปแบบ
โครงสร้างของหลักสูตร และการนำเสนอหลักสูตรในลักษณะที่มีองค์ประกอบ รายละเอียด
และความชัดเจนพอสมควร ประกอบกับการจัดเตรียมเครื่องมือต่าง ๆ
เป็นต้นว่า แบบเรียน คู่มือหลักสูตร คู่มือการสอน แผนการสอน ฯลฯ ที่จะทำ
ให้ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา นำหลักสูตร
เหล่านั้นไปใช้ให้ได้ผลตามความมุ่งหมายและจุดประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ สำหรับวิชา
ประวัติศาสตร์ในหลักสูตรของโรงเรียน ซึ่งจัดรวมเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรวิชา

สังคมศึกษานั้น ก็จะได้เห็นว่า เป็นที่ยอมรับกันแล้วว่าเป็นวิชาที่จำเป็นสำหรับ
 ชาวคนไทยเช่นเดียวกับวิชาภาษาไทยในอันที่จะสร้างเสริมความเป็นอันหนึ่ง
 อันเดียวกันของคนในชาติ ในช่วงนี้จุดประสงค์ของประวัติศาสตร์และสังคมศึกษา
 ได้ขยายขอบเขตกว้างขวางออกไปในด้านการปลูกฝังค่านิยม คุณธรรม ทัศนคติ
 อันพึงประสงค์ของสังคมไทย ความเป็นพลเมืองดี สมาชิกที่ดีของสังคม ประเทศ-
 ชาติและของโลก ก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศ เกิดความเจริญ
 ออกจากทางปัญญา สามารถคิด พิจารณา และตัดสินใจได้อย่างมีเหตุผล และ
 สามารถนำความรู้ต่าง ๆ ไปปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน
 ตลอดจนทำประโยชน์ให้แก่สังคมและประเทศชาติโดยส่วนรวมได้ ดังนั้นเนื้อหาสาระ
 ที่จัดให้เรียนในโรงเรียนจึงได้ขยายขอบเขตออกไปอย่างกว้างขวางให้สอดคล้องกัน
 อาทิ การเพิ่มเติมเนื้อหาส่วนที่เป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในระดับประถมศึกษา ใน
 ชั้นมัธยมตอนต้นและตอนปลาย ก็ให้ความสำคัญของระเบียบวิธีการและหลักฐานทาง
 ประวัติศาสตร์ และประวัติศาสตร์ด้านเศรษฐกิจ สังคม ศิลปวัฒนธรรมของไทย
 มากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด รวมทั้งประวัติบุคคลสำคัญและบทบาทฐานะของกลุ่มบุคคลทั้ง
 ในอดีตและปัจจุบัน และประวัติรัฐบุรุษ นักคิด นักประคิษฐ์คิดค้นที่สำคัญของโลกที่
 มีส่วนในความเปลี่ยนแปลงของสังคม และวิทยาการความก้าวหน้าต่าง ๆ ให้ความ
 สำคัญของประวัติศาสตร์ในส่วนภูมิภาคที่สำคัญ ๆ และความเป็นมาของมหาประเทศ
 ผู้นำโลกในปัจจุบันเพิ่มขึ้น ตลอดจนปัญหาระหว่างประเทศและข้อขัดแย้งที่มีผลกระทบ
 มาถึงประเทศไทยด้วย อย่างไรก็ตาม คงจะเร็วเกินไปที่จะกล่าวว่หลักสูตรฉบับ
 ปัจจุบัน เป็นหลักสูตรที่ดีสำหรับสังคมไทยหรือชาวไทยหรือไม่ เพราะคงจะ
 ต้องรอฟังผลการประเมินและการติดตามการใช้หลักสูตรซึ่งเพิ่งจะได้นำไปใช้ครบถ้วน
 ทุกชั้นเรียนในปีการศึกษา 2526 ที่ผ่านมานี้เอง